

UCHWAŁA NR 1862/2024
Zarządu Województwa Opolskiego
z dnia 11 MARCA 2024 roku

w sprawie przyjęcia „Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2027”

Na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2022 r., poz. 2094 ze zm.), art. 54 ust. 1 pkt 1 i ust. 2, art. 59 ust. 4 ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. z 2024 r., poz. 113), art. 21 pkt 4a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r., poz. 901 ze zm.), art. 15 ust. 1 i ust. 4 pkt 2, art. 17 oraz art. 19 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2023 r., poz. 1259 ze zm.) w związku z uchwałą Nr XXXIV/355/2021 Sejmiku Województwa Opolskiego z dnia 4 października 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego Opolskie 2030, uchwala się, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się „Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2027”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Dyrektorowi Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Andrzej Buła

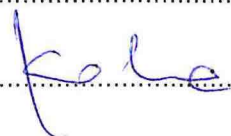
Zuzanna Donath - Kasiura

Zbigniew Kubalańca

Szymon Ogłaza

Antoni Konopka

.....

.....
.....
.....

.....

Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027

Spis treści

1.	Wprowadzenie i cel opracowania dokumentu	4
2.	Sposób opracowania dokumentu	7
3.	Część diagnostyczna dokumentu.....	9
3.1.	Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu.....	9
3.2.	Wybrane uwarunkowania prawne	16
3.3.	Podstawowe informacje o sektorze ekonomii społecznej w regionie.....	25
3.4.	Najważniejsze informacje z badań.....	40
3.5.	Analiza strategiczna	48
4.	Część operacyjna	52
4.1.	Priorytety, kierunki strategiczne i działania	52
4.2.	Wdrażanie, monitoring i ewaluacja Programu	56
4.3.	Ramy finansowe Programu	66
	Spis ilustracji, tabel i wykresów.....	68

Wykonawca

Wykaz skrótów

AKSES - System Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej
CATI – Komputerowo Wspomagany Wywiad Telefoniczny
CIS – Centrum Integracji Społecznej
CT9 – Cel Tematyczny nr 9 *Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją* w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020
CUS – Centrum Usług Społecznych
CZP – Centrum Zdrowia Psychicznego
DI – deinstytucjonalizacja usług społecznych
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
ES – Ekonomia Społeczna
FERS - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027
FEO 2021-2027 – Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027
FGI – Zogniskowany Wywiad Grupowy
IDI – Indywidualny Wywiad Pogłębiony
IP RPO – Instytucja Pośrednicząca Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego 2014-2020
IZ RPO – Instytucja Zarządzająca Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego 2014-2020
JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich
KIS – Klub Integracji Społecznej
KPRES - Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
KRS – Krajowy Rejestr Sądowy
MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MFIPR – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiPS – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
OPRES - Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
OUW – Opolski Urząd Wojewódzki w Opolu
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PES – Podmiot Ekonomii Społecznej
PO – Program Operacyjny
PS - Przedsiębiorstwo Społeczne
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
RKRES – Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu
RPDI – Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Opolskiego na lata 2023-2025
RPO WO 2014-2020– Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2014-2020
SRWO 2030 – Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2030 roku
UMWO – Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego
WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej
WUP – Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu
ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej

1. Wprowadzenie i cel opracowania dokumentu

Niniejsze opracowanie jest aktualizacją dotychczasowego „Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej” (OPRES), realizowanego w latach 2016-2022. Aktualizacja dokumentu została przeprowadzona w oparciu o model partycypacyjny, polegający na możliwie jak najszerszym udziale lokalnej społeczności, podmiotów ekonomii społecznej oraz jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów i konsultantów zewnętrznych. W ramach przyjętej ścieżki aktualizacji dokumentu przeprowadzone zostały badania ilościowe i jakościowe, a także warsztaty strategiczne z kluczowymi interesariuszami, które były formą konsultacji społecznych. We wspomnianym procesie uwzględnione zostały przeprowadzone równoległe prace nad innymi dokumentami o zasięgu regionalnym - wyniki tych prac zostały wykorzystane do dostosowania przyjętych w OPRES części merytorycznych (w tym do celów i rezultatów, priorytetów i działań wraz ze wskaźnikami).

Regionalne programy rozwoju ekonomii społecznej (RPRES) są najważniejszymi dokumentami na poziomie województw, regulującymi politykę wsparcia ekonomii społecznej. Zamieszczone w nich zapisy wynikają m.in. z ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ekonomii społecznej, ponadto są bezpośrednio związane z zawartością Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES). Co niezwykle istotne, tego rodzaju dokumenty są również programami rozwoju w rozumieniu ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Założenia OPRES są również spójne z ustawą o spółdzielniach socjalnych, ustawą o zatrudnieniu socjalnym, ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawą o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, ustawą o działalności pożytku publicznego, a także ustawą prawo zamówień publicznych (klauzule społeczne). OPRES został powiązany z innymi dokumentami regionalnymi, istotnymi z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim.

Kluczowym założeniem OPRES jest zaplanowanie spójnych i skoordynowanych działań, wykorzystujących ekonomię społeczną do realizacji celów postawionych w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych. Celem głównym dokumentu jest zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rozwoju województwa opolskiego. Program wyznacza główne priorytety, cele i kierunki rozwoju ekonomii społecznej

w województwie opolskim. Zakłada się, że ekonomia społeczna w regionie stanie się ważnym elementem rozwoju regionalnego i lokalnego, a także narzędziem budowania wysokiej jakości życia mieszkańców regionu (np. w sferze gospodarki otwartej na współpracę, w tym poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz wsparcie rynku pracy). OPRES jest podstawą do zaplanowania polityki wsparcia w obszarze ekonomii społecznej, ponadto zakładane działania są komplementarne z celami pozostałych polityk publicznych realizowanych w regionie (w sferze społecznej).

W literaturze przedmiotu występuje wiele alternatywnych definicji pojęcia ekonomii społecznej. W niniejszym opracowaniu przyjęto, że – zgodnie z ustawą o ekonomii społecznej – jest to „...działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym...”¹.

Założono, że opracowanie systemu wsparcia ekonomii społecznej zostanie dokonane w powiązaniu z zagadnieniami:

- rozwoju społecznego, oznaczającego zdolność społeczności lokalnej do tworzenia warunków umożliwiających osiągnięcie pełnego potencjału oraz zaspokojenie podstawowych potrzeb wszystkich jej członków, jak również do zwiększania stopnia spójności społecznej (w tym m.in. wyrównywania szans, przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji, marginalizacji i wykluczenia społecznego, zmniejszania rozwarstwienia społecznego)²,
- jakości życia, rozumianej jako poziom zadowolenia z efektywnego i sprawnego układu instytucjonalnego, zapewniającego dostęp do wysokiej jakości usług społecznych z obszaru wsparcia społecznego, zdrowia, kultury, edukacji i aktywności obywatelskiej³.

Systemowe działania na rzecz ekonomii społecznej w województwie opolskim podejmowane są od 2009 roku, kiedy to w ramach projektu „Wsparcie dla opolskiego

¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. z 2023 r., poz. 1287)

² Sen A., „Nierówność. Dalsze rozważania”, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków, 2002

³ „Quality of Life – Underlying Philosophy”, <http://www.atsqol.org/key.asp>, (data dostępu: 13.05.2016 r., godz. 15:55)

modelu ekonomii społecznej”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w strukturach ROPS utworzono Centrum Promocji i Rozwoju Ekonomii Społecznej, mające charakter instytucji wspierającej ES. Zadaniem Centrum było programowanie i wdrażanie opolskiego modelu ES, w tym opracowanie właściwego instrumentarium niezbędnego do stworzenia omawianego modelu, m.in. poprzez opracowanie strategii rozwoju gospodarki społecznej w województwie opolskim i wypracowanie jednolitego, międzysektorowego programu szkoleniowego na temat gospodarki społecznej. Celem wspomnianego projektu było stworzenie strategicznych podstaw systemowych dla nowoczesnego i efektywnego rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w regionie. Działania Centrum były kontynuowane poprzez liczne inicjatywy skoncentrowane na upowszechnianiu, promocji i rozwoju sektora ekonomii społecznej. Działania te zostały ujęte w „Wojewódzkim Programie Pomocy i Integracji Społecznej na lata 2010–2015”, przygotowanym do realizacji w 2009 r. oraz zaktualizowanym, kolejnym programie na lata 2016–2025. Dnia 8 października 2013 r. uchwałą nr 4191/2013 Zarządu Województwa Opolskiego przyjęto „Wieloletni Regionalny Plan Działań Województwa Opolskiego na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie na lata 2013–2020”, którego cele strategiczne były następujące: stworzenie podstaw programowych i edukacyjnych dla spójnego rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim, zwiększenie dostępu do zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej osób z grup szczególnego ryzyka zamieszkujących region województwa opolskiego oraz rozwijanie sektora ekonomii społecznej w regionie. Zapisy ww. planu były realizowane m.in. poprzez działania projektu systemowego ROPS pn. „Podnoszenie kwalifikacji kadry pomocy i integracji społecznej w województwie opolskim”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w ramach zadania „Plan działań na rzecz rozwoju, promocji i upowszechniania ekonomii społecznej w regionie”, jak również w oparciu o działalność regionalnych OWES.

Dnia 12 sierpnia 2014 r., uchwałą Rady Ministrów nr 164 rząd przyjął „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES). Zgodnie z zapisami KPRES wieloletnie regionalne plany działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej musiały zostać przekształcone w regionalne (wojewódzkie) programy rozwoju ekonomii społecznej,

mające status programów wojewódzkich. Na tej podstawie funkcjonujący wcześniej wieloletni regionalny plan działań województwa opolskiego został przekształcony w „Opolski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2016-2022”. Niniejsze opracowanie jest aktualizacją oraz kontynuacją ww. dokumentu, z perspektywą do roku 2027.

2. Sposób opracowania dokumentu

Diagnostyczna część dokumentu została opracowana na podstawie „Raportu na temat aktualnego stanu ekonomii społecznej w województwie opolskim”, a także „Ewaluacji systemu wsparcia w województwie opolskim”, które powstały w oparciu o badania ilościowe i jakościowe. Działania badawcze wykonano w ramach projektu „Wsparcie dla opolskiego modelu promocji, upowszechniania oraz rozwoju sektora ekonomii społecznej”, współfinansowanego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014-2020, Oś Priorytetowa 8 Integracja Społeczna, Działanie 8.3 Wsparcie podmiotów ekonomii społecznej. W ramach badania kondycji sektora ES zrealizowane zostały następujące etapy badawcze: analiza danych zastanych, badanie ilościowe na próbie 120 PES/PS, a także badanie jakościowe: seria 31 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych z różnymi grupami respondentów oraz Zogniskowany Wywiad Grupowy z przedstawicielami różnych interesariuszy ES w regionie (w tym ROPS i OWES). Z kolei w ramach ewaluacji przeprowadzono: analizę danych zastanych, badanie ilościowe na próbie 120 PES/PS, 50 osób fizycznych, które skorzystały ze wsparcia OWES w imieniu PES/PS oraz 45 przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, a także badanie jakościowe: 30 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych z różnymi grupami respondentów, 7 wywiadów grupowych (diad, triad, Zogniskowanych Wywiadów Grupowych), badanie metodą „Tajemniczego Klienta” oraz warsztaty rekomendacyjne.

Aktualizacja dokumentu została opracowana również w oparciu o rezultaty wypracowane podczas warsztatów strategicznych z kluczowymi interesariuszami ekonomii społecznej (ROPS, IZ RPO WO, IP RPO WO, RKRES, w regionie, które posłużyły pogłębionej dyskusji oraz zebraniu istotnych informacji, ale również były formą konsultacji społecznych. W celu wypracowania (w procesie partycypacyjnym) priorytetów, celów i działań rozwoju ES

w województwie opolskim w perspektywie wieloletniej, elementów strategicznej wizji rozwoju ES z uwzględnieniem zapisów Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) przeprowadzone zostały 2 warsztaty strategiczne. Na tej podstawie opracowany został projekt aktualizacji:

- modelu wdrażania Opolskiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023-2027, w tym podmiotów odpowiedzialnych za realizację i wdrażanie Programu (m.in. wskazanie zadań/obszarów koordynacji ES w regionie przez ROPS i OWES),
- systemu monitorowania i ewaluacji.

Propozycje priorytetów, celów i działań zostały szczegółowo opisane z uzasadnieniami. Przeprowadzono analizę zgodności i kompletności opracowywanego dokumentu z aktualnie obowiązującymi regulacjami prawa oraz właściwymi dokumentami krajowymi i regionalnymi. OPRES został opracowany zgodnie z zapisami dokumentu pn. „Model Tworzenia Regionalnych Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej”⁴, rekomendowanego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, oraz ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2023 r., poz. 1259).

Podejście metodologiczne

Diagnostyczna część OPRES została zrealizowana w formie cyklu badawczego, polegającego na zastosowaniu różnych, wzajemnie komplementarnych metod i technik badawczych (ilościowych i jakościowych), zgodnie z zasadą triangulacji metodologicznej. Badania ilościowe pozwoliły na uzyskanie „twardych” danych, które posłużą do zdiagnozowania aktualnej kondycji ekonomii społecznej w województwie opolskim. Badania jakościowe zostały przeprowadzone przy użyciu „miękkich”, „rozumiejących” metod. Zastosowane narzędzia i techniki badawcze pozwoliły na określenie sposobu myślenia respondentów, w tym dotarcie do ich – nierzadko ukrytych lub nieuświadomionych – opinii czy motywacji. Uzyskany obraz będzie wielowątkowy, wielopłaszczyznowy, a także – ze względu na możliwość zestawienia i porównania opinii

⁴ Zob. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie <https://rops.krakow.pl/dzial-publicacje/model-tworzenia-regionalnych-programow-ekonomii-spoecznej-2019> (data dostępu: 13.12.2023 r., godz. 10:55)

różnych grup respondentów – wieloperspektywiczny („zasada WWW”). Innymi słowy, niniejszy projekt badawczy miał charakter kompleksowego, wieloetapowego i rozłożonego w czasie przedsięwzięcia. Sposób przeprowadzenia badania miał wymiar partycypacyjny. Oznacza to, że badacze nie byli wyłącznie zewnętrznymi obserwatorami. Partycypacyjność tę należy rozumieć jako otwartość badaczy na dyskusję z badanymi oraz wypracowanie wspólnych konkluzji.

Ilustracja 1. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w”

3. Część diagnostyczna dokumentu

3.1. Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu

Sytuacja społeczno-gospodarcza województwa opolskiego ma istotny wpływ na perspektywę rozwoju ekonomii społecznej. Z punktu widzenia celów i założeń OPRES szczególnie istotne znaczenie mają aktualne trendy demograficzne, rynek pracy, zjawisko wykluczenia społecznego, jak również poziom aktywności i partycypacji społecznej.

Aktualne trendy demograficzne

Województwo opolskie jest najmniejszym polskim regionem ze względu na liczbę ludności i zajmowaną powierzchnię. Według stanu na 31 grudnia 2022 r. regionie

mieszkało 942 441 osób, przy czym liczba ta systematycznie się zmniejsza. W analogicznym okresie spadek liczby ludności odnotowano w większości województw, jednak dynamika procesu depopulacji na Opolszczyźnie jest relatywnie wysoka. Spadek liczby mieszkańców jest rezultatem niekorzystnych tendencji demograficznych, w tym zwłaszcza ujemnego przyrostu naturalnego (dużego spadku liczby urodzeń, większej liczby zgonów) oraz niekorzystnych wskaźników migracji. W 2022 r. w woj. opolskim zarejestrowano: 6,8 tys. urodzeń żywych, tj. o 0,5 tys. mniej niż rok wcześniej, zmarło 11,7 tys. osób, tj. o 1,4 tys. mniej niż w 2021 r., przyrost naturalny na 1000 ludności (różnica pomiędzy zgonami i urodzeniami żywymi przeliczona na 1000 ludności) wynosił minus 5,2 (wobec minus 6,2 w 2021 r. (omawiany współczynnik dla kraju w 2022 r. ukształtował się na poziomie minus 3,8 wobec 5,0 przed rokiem). Wśród mieszkańców województwa opolskiego w 2022 r.: liczba dzieci i młodzieży do 17 roku życia (wiek przedprodukcyjny) wynosiła 156,7 tys. (16,6 proc. w ogóle ludności województwa), osób w wieku produkcyjnym było 560,1 tys. (59,4 proc. w ogóle ludności województwa), a w wieku poprodukcyjnym 225,7 tys. (23,9 proc. w ogóle ludności województwa).

Drugim ważnym trendem demograficznym – obok depopulacji – jest starzenie się społeczeństwa, a więc zwiększanie się udziału seniorów w strukturze mieszkańców regionu. „W grudniu 2022 r. w woj. opolskim mieszkało 942,4 tys. osób, w tym 225,7 tys. (23,9 proc.) w wieku poprodukcyjnym (w 2012 r. było 185,0 tys. osób zaliczanych do tej kategorii – 18,3 proc., tj. o 40,6 tys. mniej). Największy udział osób starszych (60/65+) w populacji występuje w powiecie głubczyckim (25,7 proc.) oraz powiecie nyskim (25,6 proc.) i mieście Opolu (25,5 proc.), a najmniejszy w powiatach: opolskim (21,8 proc.) i strzeleckim (21,9 proc.)⁵...”. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest m.in. rosnąca liczba osób niesamodzielnych, w tym część osób z niepełnosprawnościami, a także wyzwania związane z koniecznością zapewnienia tym grupom odbiorców odpowiedniego koszyka usług społecznych. Co istotne, wspomniane trendy mają charakter długofalowy i będą kontynuowane w przyszłości. Według najnowszej prognozy GUS na lata 2023-2060 (w porównaniu do 2022 r.) w woj. opolskim w 2030 r. liczba ludności ogółem zmniejszy się o 4,3 proc., przy czym: o 12,6 proc. spadnie liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, o

⁵ „Analiza sytuacji na rynku pracy województwa opolskiego w 2022 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opole, 2023 <https://wupopole.praca.gov.pl/documents/75476/19802292/Analiza%202022/a9d21e10-66a0-481d-ac0e-a016e0762c1a?t=1680614783695> (data dostępu: 11.12.2023 r. , godz. 13.00)

7,5 proc. spadnie liczba ludności w wieku produkcyjnym, o 9,6 proc. wzrośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Jednocześnie liczba urodzeń żywych spadnie o 15,5 proc. W 2030 r. przyrost naturalny wyniesie minus 5 901. Do 2050 r. w woj. opolskim: liczba ludności w wieku 65 lat i więcej wzrośnie do 251,0 tys., i stanowić będzie 32,9 proc. mieszkańców, liczba osób najstarszych (80 lat i więcej) wzrośnie blisko dwukrotnie, stanowiąc 10,6 proc. ludności.

Sytuacja gospodarcza

W województwie opolskim systematycznie zwiększa się liczba podmiotów gospodarczych, zarejestrowanych w systemie REGON. „W grudniu 2022 roku na terenie województwa zarejestrowanych było 110 508 podmiotów gospodarczych i jest to najwyższy poziom odnotowany w latach 2012–2022. (...) W porównaniu z rokiem 2021 na koniec 2022 r. przybyło 2 286 podmiotów (wzrost o 2,1 proc.). Analizując różnicę w poszczególnych sekcjach PKD, wzrost liczby przedsiębiorstw nastąpił niemal we wszystkich obszarach, z czego największy w sekcjach: budownictwo (o 689, tj. 4 proc.), informacja i komunikacja (o 301, tj. 9,9 proc.), pozostała działalność usługowa (o 257, tj. 3,4 proc.) oraz działalność profesjonalna naukowa i techniczna (o 246, tj. 2,6 proc.). Przyglądając się strukturze przedsiębiorczości w 2022 roku, warto wskazać, że koncentracja działalności następuje głównie w obrębie czterech sekcji gospodarki: handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych (20,7 proc.), budownictwo (15,5 proc.), przetwórstwo przemysłowe (9,1 proc.) oraz obsługa rynku nieruchomości (8,5 proc.). Ponadto podmioty gospodarcze w największej liczbie występują na obszarach dużych powiatów (Opole – 21 proc. ogółu firm, powiat nyski – 13,6 proc., opolski – 11,7 proc., brzeski – 9,9 proc.)...”⁶.

W IV kwartale roku 2022 w porównaniu z rokiem poprzednim spadł wskaźnik zatrudnienia (wynosił 54,2 proc., co oznacza spadek o 2,3 pkt. proc.). W analogicznym okresie zmniejszyła się liczba osób pracujących (o 4,7 proc.), natomiast odnotowano wzrost liczby osób biernych zawodowo (o 3 proc.)⁷. „Wskaźnik cen towarów i usług

⁶ „Analiza sytuacji na rynku pracy województwa opolskiego w 2022 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opole, 2023 <https://wupopole.praca.gov.pl/documents/75476/19802292/Analiza%202022/a9d21e10-66a0-481d-ac0e-a016e0762c1a?t=1680614783695> (data dostępu: 11.12.2023 r., godz. 13.00)

⁷ Tamże

konsumpcyjnych w 2022 roku wzrósł wobec roku 2021 o 14,4 proc. (...) Wśród innych zjawisk istotnych dla sytuacji gospodarczej w województwie (...) wymienić należy: wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw w okresie styczeń – grudzień 2022 do poziomu 6 110,33, tj. więcej o 13,67 proc. w porównaniu do wartości w roku 2021, wzrost wartości produkcji sprzedanej przemysłu w całym 2022 roku (o 11 proc.), wzrost wartości produkcji sprzedanej budowlano-montażowej w całym 2022 roku (o 26,9 proc.), wzrost wartości sprzedaży detalicznej w całym 2022 roku (o 22,8 proc.)...”⁸.

Rynek pracy

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie opolskim sukcesywnie zmniejsza się w latach 2012-2022 (wyjątkiem był rok 2020, co było związane z pandemią COVID-19). „Na koniec 2022 roku w województwie opolskim zarejestrowane były 20 524 osoby bezrobotne i liczba ta była niższa od stanu na koniec roku 2021 o 1 011 (spadek o 4,7 proc.)...”⁹. Stopa bezrobocia na koniec roku 2022 wyniosła 6,1 proc. (w roku 2021 wynosiła 6,4 proc.) i była nieco wyższa od średniej dla całego kraju (5,2 proc.). „Cechą endemiczną województwa opolskiego jest znaczne zróżnicowanie terytorialne bezrobocia. Na koniec grudnia 2022 roku stopa bezrobocia w poszczególnych powiatach wahała się od 3 proc. w Opolu do 10 proc. w powiecie głubczyckim. Systematycznie analizowany poziom natężenia bezrobocia wskazuje, że od kilku lat najtrudniejsza sytuacja nadal występuje w powiatach: głubczyckim i prudnickim...”¹⁰. Większość populacji bezrobotnych stanowią kobiety (w roku 2022 było ich 11 590, a więc 56,5 proc. ogółu zarejestrowanych bezrobotnych). Z kolei 9 214 bezrobotnych zamieszkiwało na obszarach wiejskich (44,9 proc.). 4 458 bezrobotnych to osoby w wieku 30 lat i młodsze (21,7 proc.) natomiast niemal połowę stanowią osoby w wieku 25-44 lat. Zdecydowana większość bezrobotnych w województwie to osoby o najniższym wykształceniu: zawodowym/branżowym oraz gimnazjalnym i niższym (57,2 proc.). Na koniec 2022 roku w województwie opolskim było 10 688 osób długotrwale bezrobotnych, co stanowiło 52,1 proc. ogółu osób zarejestrowanych w PUP.

⁸ Tamże

⁹ Tamże

¹⁰ Tamże

Pomoc społeczna

W roku 2022 z pomocy społecznej w regionie skorzystało 20 246 osób i rodzin, co stanowi 2,1 proc. populacji mieszkańców województwa opolskiego. W porównaniu do roku poprzedniego liczba świadczeniobiorców spadła o 7 proc¹¹. Powyższy trend spadkowy utrzymuje się w dłuższej perspektywie czasowej, co jest związane z dynamiką zmian koniunktury gospodarczej oraz sytuacją na rynku pracy. „Od lat spadek liczby klientów pomocy społecznej powiązany jest ze spadkiem bezrobocia. W latach 2016-2022 liczba osób i rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej systematycznie zmniejszała się (łącznie spadła o 42,2 proc.), głównie z powodu poprawiającej się sytuacji na rynku pracy i spadku liczby zarejestrowanych bezrobotnych (o 36,7 proc.). Do jedyne go zakłócenia w tej tendencji doszło w 2020 r., w którym liczba bezrobotnych była większa niż świadczeniobiorców ośrodków pomocy społecznej, jednak wzrost zarejestrowanych bezrobotnych nie przełożył się na zwiększone wsparcie udzielane z pomocy społecznej (w 2022 r. liczba bezrobotnych wróciła do poziomu sprzed rozpoczęcia się w 2020 r. pandemii COVID-19 w Polsce, tj. lat 2018-2019)...”¹². Warto dodać, że dość istotne różnice odnotowano również w ujęciu przestrzennym. „W 2022 r. najwyższy wskaźnik udziału korzystających z pomocy społecznej do liczby mieszkańców występował w powiatach: głubczyckim (3,4 proc.) i nyskim (3,2 proc.). Natomiast najmniej świadczeniobiorców do liczby ludności miały: Miasto Opole (1,4 proc.), powiat opolski (1,5 proc.) oraz powiaty: oleski i strzelecki (po 1,7 proc.). We wszystkich powiatach odnotowano spadek liczby świadczeniobiorców – największy w opolskim i kędzierzyńsko-kozielskim (po 14 proc.), a najmniejszy w powiecie oleskim (1 proc. - 13 osób). (...) W rodzinach świadczeniobiorców pomocy społecznej woj. opolskiego w 2022 r. były 29 780 osoby (o 2 782 mniej niż w 2021 r. i 10 061 niż w 2019 r.), a wskaźnik deprivacji lokalnej (liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców na 1000 mieszkańców województwa) wyniósł 31,6 (w 2021 r. – 33,5) i wahał się od najniższego (16,3) w Mieście Opolu, do najwyższego (56,4) w powiecie nyskim...”¹³. Większość świadczeniobiorców korzysta z pomocy społecznej

¹¹ „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa opolskiego w 2022 r.”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole, 2023

¹² Tamże

¹³ Tamże

długotrwale, tj. były one zarejestrowane w systemie pomocy społecznej przez co najmniej 18 miesięcy w okresie 36 miesięcy. W 2022 r. było 11 532 „stałych klientów pomocy społecznej”, co stanowi niespełna 57 proc. wszystkich świadczeniobiorców. Ważnym aspektem są również powody korzystania z pomocy społecznej. W roku 2022 „...najczęściej występującym powodem udzielania wsparcia było: ubóstwo (14,1 tys. osób w rodzinach) oraz bezrobocie (13 tys.), a liczby te w porównaniu do 2021 r. zmniejszyły się odpowiednio o: 9,3 proc. i 12,8 proc. Istotnie też spadła liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców pomocy społecznej z powodu długotrwałej choroby (o 8 proc. - do 12,5 tys. osób) oraz niepełnosprawności (o 6,2 proc. - do 9,9 tys. osób.). Ponadto – najbardziej zmniejszyły się również grupy świadczeniobiorców, którym pomocy udzielono z powodu: klęski żywiołowej i ekologicznej (o 81 proc.), potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi (o 66,7 proc.). Natomiast liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców wzrosła jedynie w dwóch przypadkach: z powodu sieroctwa o 75 proc. (obecnie 14 osób w rodzinach), z powodu narkomani – o 20,8 proc. (obecnie 157 osób w rodzinach)...”¹⁴.

Kluczowe wyzwania rozwojowe w sferze społecznej

Do najważniejszych wybranych zagadnień istotnych z punktu widzenia oceny stanu ekonomii społecznej w regionie należą (według przyjętej w 2021 r. „Strategii Rozwoju Województwa Opolskiego - Opolskie 2030”):

- Horyzontalne determinanty rozwoju:
 - ✓ Depopulacja – niekorzystne uwarunkowania demograficzne regionu, przejawiające się głównie spadkiem liczby ludności oraz starzeniem się społeczeństwa, oddziałują na wszystkie przestrzenie życia, w szczególności (...) na rynek pracy, zdrowie i politykę społeczną. Dlatego politykę prorodziną i prosenioralną należy traktować jako długofalowe, horyzontalne i nieszablonowe oddziaływanie w każdej sferze życia człowieka (jako mieszkańca, ucznia, rodzica, pracownika i seniora) (...);

¹⁴ Tamże

- ✓ Wielokulturowość – rozumiana jest przez pryzmat występowania (...) mniejszości narodowych i etnicznych oraz obserwowanej i przewidywanej rosnącej liczby imigrantów, a także dziedzictwa kulturowego i różnorodności kultury;
 - ✓ Zróżnicowanie terytorialne – to czynnik wynikający z jednej strony z położenia przygranicznego regionu oraz stref rozwoju powiązanych ze stolicą regionu – Opolem, jak i z ośrodkami subregionalnymi, z drugiej zaś z faktu występowania obszarów problemowych (tj. obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją oraz miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze)¹⁵.
- Kluczowe cechy województwa:
 - ✓ Spadek zasięgu ubóstwa ekonomicznego i liczby osób korzystających z pomocy społecznej [w latach 2014-2019 - przyp. aut.], (...) poprawa wartości syntetycznego wskaźnika rozwoju społecznego sytuuje województwo wśród regionów wysoko rozwiniętych i wynika z rozwoju w wymiarze zdrowia, edukacji i zamożności. Optymistyczne są również m.in. wysokie oceny mieszkańców regionu odnośnie materialnych warunków życia, miejscowości zamieszkania czy ogólnej satysfakcji z życia. Niestety, niekorzystne zmiany klimatyczne, niewystarczające do zabezpieczenia potrzeb zdrowotnych kadry medyczne to jedne z zagrożeń (...);
 - ✓ Obserwowane w dłuższej perspektywie czasu negatywne procesy demograficzne, w tym zwłaszcza zjawisko depopulacji (kształtowane znacząco przez ujemny przyrost naturalny i w mniejszym stopniu przez ujemne saldo migracji) oraz starzenie się społeczeństwa, stanowią wciąż aktualną barierę oraz zagrożenie dla obecnego i przyszłego rozwoju społeczno-gospodarczego (...). Problem ubytku ludności w największym stopniu dotyczy gmin, położonych w południowej części województwa;
 - ✓ Potencjałem województwa jest dorobek kulturowy, związany z etnicznym zróżnicowaniem społeczności. Najliczniejszą mniejszością narodową w województwie opolskim jest mniejszość niemiecka, ponadto znaczna część mieszkańców deklaruje śląską przynależność narodowo-etniczną.

¹⁵ „Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole, 2021 <https://przestrzen.opolskie.pl/region/rozwoj-regionalny/strategia-rozwoju-wojewodztwa-opolskiego-opolskie-2030/> (data dostępu: 12.12.2023 r., godz. 14.32)

W województwie obecna jest również grupa mieszkańców reprezentująca mniejszość etniczną romską¹⁶.

- Przestrzenie usług:
 - ✓ Województwo opolskie wyróżnia dobra dostępność do usług administracji publicznej;
 - ✓ Dobrze rozwinięta jest struktura wsparcia społecznego (w tym w zakresie opieki i aktywizacji seniorów), jednak przy ograniczonej działalności podmiotów ekonomii społecznej;
 - ✓ Infrastruktura społeczna, pomimo relatywnie dobrego poziomu, wymaga dalszego rozwoju¹⁷.
- Kluczowe wyzwania w wymiarze społecznym – wyzwaniem strategicznym są „aktywni mieszkańcy”. Wskazać w nim należy trzy kluczowe wyzwania szczegółowe:
 - ✓ Wypracowanie i wykorzystanie efektywnych instrumentów polityki społecznej, w tym dalszej poprawy dostępności i jakości usług zdrowotnych i społecznych, gwarantujących łagodzenie skutków procesów demograficznych;
 - ✓ Prowadzenie aktywnej polityki migracyjnej oraz promocji województwa poprzez wielokulturowość w odpowiedzi na zmiany na rynkach pracy;
 - ✓ Podniesienie rangi uczelni i jakości oferty edukacyjnej jako środka do wzmocnienia zasobów ludzkich regionu oraz poprawy konkurencyjności w zakresie oferty dla młodych ludzi¹⁸.

3.2. Wybrane uwarunkowania prawne

Ustawa o ekonomii społecznej

Najważniejszym aktem prawnym w przedmiotowym obszarze jest długo oczekiwana ustawa o ekonomii społecznej, która została uchwalona 5 sierpnia 2022 roku¹⁹. Warto zaznaczyć, że wcześniej obszar ekonomii społecznej nie był uregulowany ustawowo. Wspomniany akt prawny wprowadził istotne zmiany, regulując m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu

¹⁶ Tamże

¹⁷ Tamże

¹⁸ Tamże

¹⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej

przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, jak również zasady i formy wspierania rozwoju ekonomii społecznej przez organy administracji publicznej. Oprócz nadania przedmiotowemu obszarowi rangi ustawowej, o co zabiegano od wielu lat, uporządkowane zostały kwestie definicyjne. Jako podmioty ekonomii społecznej wymienione zostały:

- spółdzielnie socjalne,
- warsztaty terapii zajęciowej i zakłady aktywności zawodowej,
- centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej,
- spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej,
- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie²⁰.

Ustawa o ekonomii społecznej reguluje również status przedsiębiorstwa społecznego, który mogą posiadać podmioty ekonomii społecznej lub tworzące je jednostki, prowadzące: (1) działalność odpłatną pożytku publicznego, o której mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, (2) działalność gospodarczą, o której mowa w art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2023 r., poz. 221) lub (3) inną działalność o charakterze odpłatnym. Działalność przedsiębiorstwa społecznego powinna służyć rozwojowi lokalnemu i mieć na celu: reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. Co istotne, ustawa precyzuje, że status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki.

²⁰ Tamże

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej

Istotnym dokumentem, określającym ramy systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie ogólnopolskim jest „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej” (KPRES)²¹. Aktualna wersja dokumentu obowiązuje od grudnia 2022 r., kiedy Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą poprzedni dokument – „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”. Cel główny Programu zakłada, że „...do roku 2030 podmioty ekonomii społecznej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług społecznych...”²². Do celu głównego przyporządkowano cele szczegółowe, które obejmują:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej.

Inne dokumenty na poziomie krajowym

Obszar ekonomii społecznej został uwzględniony również w wielu innych dokumentach strategicznych i programowych na szczeblu ogólnopolskim. W tym kontekście można wymienić m.in. „Strategię Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”, „Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030”, „Długookresową Strategię Rozwoju Kraju 2030”, „Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030”, „Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”, czy „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu”.

²¹ „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2022

²² Tamże

Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030

Kluczowym dokumentem na poziomie regionu jest „Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030” z roku 2021. Z punktu widzenia oceny stanu sektora oraz perspektyw rozwoju ekonomii społecznej warto odnotować następujące informacje:

- W ramach celu operacyjnego wspomnianej „Strategii” pn. „Rozwinięte i dostępne usługi” zaplanowano kierunek działań skupiony wokół rozwoju usług społecznych: rozwój infrastruktury społecznej, poprawa dostępności do usług żłobkowych i przedszkolnych, wzrost jakości zarządzania w podmiotach świadczących usługi opiekuńcze, wsparcie procesu deinstytucjonalizacji, rozwój usług opiekuńczych i wytnieniowych, wsparcie osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów.
- Sektor ekonomii społecznej został zidentyfikowany jako jedna ze słabych stron województwa opolskiego (w ramach analizy SWOT).
- W sferze gospodarczej wyróżnikiem regionu są małe i średnie przedsiębiorstwa, w tym firmy rodzinne i przedsiębiorstwa działające na obszarach wiejskich, a także podmioty powstające w sferze ekonomii społecznej.
- W ramach celu operacyjnego „Gospodarka otwarta na współpracę” zaplanowano kierunek działań skupiony wokół rozwoju przedsiębiorczości: edukacja i szkolenia w zakresie przedsiębiorczości na każdym etapie edukacji „przez całe życie”, wsparcie w zakładaniu własnej działalności gospodarczej, w tym przez reemigrantów i cudzoziemców, rozwój ekonomii społecznej, promocja postaw probiznesowych²³.

Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025

Ważnym dokumentem regulującym politykę społeczną regionu jest „Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025”. Biorąc pod uwagę założenia OPRES, warto wymienić następujące zapisy ww. dokumentu:

²³ „Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego – Opolskie 2030”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole, 2021 <https://przestrzen.opolskie.pl/region/rozwoj-regionalny/strategia-rozwoju-wojewodztwa-opolskiego-opolskie-2030/>

- Ekonomia społeczna została uwzględniona w ramach celu strategicznego nr 3 pn. „Opolskie bez barier”:
 - ✓ Cel operacyjny nr 3.1. pn. „Ograniczenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego wśród niepełnosprawnych mieszkańców województwa”: cel szczegółowy nr 3.1.1. Rozwój usług opiekuńczych, w tym realizowanych w ośrodkach wsparcia (środowiskowych domach samopomocy), cel szczegółowy nr 3.1.2. Rozwój usług społecznych (aktywizujących i wspomagających), w tym realizowanych w instytucjach reintegracji społeczno-zawodowej (WTZ, ZAZ, podmioty ekonomii społecznej), cel szczegółowy nr 3.1.3. Rozwój usług społecznych skierowanych do rodzin wychowujących niepełnosprawne dzieci,
 - ✓ Cel operacyjny nr 3.2. pn. „Zwiększenie udziału sektora ekonomii społecznej oraz innych organizacji pozarządowych w realizacji zadań reintegracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych”: cel szczegółowy nr 3.2.1. Rozwój współpracy instytucji publicznych z sektorem ekonomii społecznej, realizującym usługi aktywizacji społeczno-zawodowej, w tym: organizacjami pozarządowymi, spółdzielniami socjalnymi, cel szczegółowy nr 3.2.2. Rozwój metod reintegracji społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami, cel szczegółowy nr 3.2.3. Promocja sektora ekonomii społecznej – upowszechnianie roli i znaczenia podmiotów ES w aktywizacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych.
- Obszar ekonomii społecznej jest również elementem celu strategicznego nr 4 pn. „Włączenie społeczne”:
 - ✓ Cel operacyjny nr 4.1. pn. „Rozwój usług aktywizacji społecznej i zawodowej”: cel szczegółowy nr 4.1.1. Zwiększenie zakresu stosowania metod aktywizacji społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym (bezrobotnych zaliczonych do II i III profilu „oddalenia od rynku pracy”), cel szczegółowy nr 4.1.2. Zwiększenie liczby instytucji reintegracji społecznej i zawodowej (CIS, KIS, ZAZ i WTZ), a także podmiotów ekonomii społecznej, ze szczególnym wyróżnieniem obszarów peryferyjnych z niewielką

liczbą tych instytucji, cel szczegółowy nr 4.1.3. Podniesienie kwalifikacji i umiejętności zawodowych kadry pomocy i integracji społecznej w zakresie stosowania aktywnych form wsparcia (kontraktu socjalnego, programu aktywności lokalnej, środowiskowej pracy socjalnej).

- Analizowanemu obszarowi całkowicie dedykowano cel strategiczny nr 5 pn. „Ekonomia społeczna drogą do integracji regionalnej”:
 - ✓ Cel operacyjny nr 5.1. pn. „Promocja ekonomii społecznej w regionie”: cel szczegółowy nr 5.1.1. Zwiększenie wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym, cel szczegółowy nr 5.1.2. Inspirowanie samorządu terytorialnego i innych podmiotów do tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w regionie,
 - ✓ Cel operacyjny nr 5.2. pn. „Rozwój systemu wsparcia ekonomii społecznej”: cel szczegółowy nr 5.2.1. Upowszechnianie dobrych praktyk i najlepszych rozwiązań w zakresie tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, z uwzględnieniem kluczowych obszarów rozwoju, cel szczegółowy nr 5.2.2. Wypracowanie i wdrożenie sieci usług wsparcia ekonomii społecznej, cel szczegółowy nr 5.2.3. Opracowanie jednolitego systemu badań dotyczących rozwoju opolskiej ekonomii społecznej,
 - ✓ Cel operacyjny nr 5.3. pn. „Rozwój partnerstwa i otoczenia na rzecz ekonomii społecznej”: cel szczegółowy nr 5.3.1. Tworzenie przyjaznej przestrzeni do zawierania lokalnych partnerstw na szczeblu gminy, powiatu i województwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, cel szczegółowy nr 5.3.2. Wzmocnienie koordynacji działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w regionie, cel szczegółowy nr 5.3.3. Poprawa mechanizmów współpracy instytucji i podmiotów na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej²⁴.

²⁴ „Wojewódzka Strategia w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2016-2025”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Opole 2015 <https://rops-opole.pl/wp-content/uploads/strategie%20i%20programy/STRATEGIA%20POLITYKI%20SPOLECZNEJ%202016-2025.pdf> (data dostępu: 12.12.2023 r., godz. 15.30)

Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Opolskiego na lata 2023-2025

Ważnym dokumentem jest „Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Opolskiego na lata 2023-2025” (RPDI). Wspomniany dokument zawiera wiele zapisów istotnych z punktu widzenia perspektyw rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie. Do obszarów interwencji zaliczono wsparcie następujących grup odbiorców usług społecznych:

- osoby starsze i z niepełnosprawnościami,
- osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu,
- rodzina i dzieci, w tym w kryzysie,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie psychicznym,
- osoby w kryzysie bezdomności,
- cudzoziemcy (w tym osoby przybyłe w wyniku wojny w Ukrainie).

Ważnym czynnikiem rozwoju usług społecznych jest tworzenie centrów usług społecznych. „Obecnie w woj. opolskim funkcjonuje jedno Centrum Usług Społecznych w Gogolinie. Natomiast gotowość do utworzenia Centrum zgłosiło 15 gmin. W związku z powyższym zakłada się, że w ramach wsparcia regionalnego ze środków unijnych na lata 2021-2027 do końca 2025 r. utworzone zostaną 3 CUS-y w regionie (będzie to 5 proc. gmin w województwie; zgodnie z zapisami *Strategii Rozwoju Usług Społecznych* ich liczba do 2030 r. - nie później jednak niż do 2035 r. - ma obejmować 25 proc. gmin woj. opolskiego). Rekomenduje się (...) stałą i bieżącą analizę miejsc i sposobów koordynacji usług realizowanych przez JST (...) i dostosowanie ich działań do krajowych założeń procesu deinstytucjonalizacji...”²⁵. Niezmiernie istotne jest również założenie, że usługi społeczne mogą, a nawet powinny być realizowane przez PES/PS. „Podmioty ekonomii społecznej - obok gmin i powiatów, pełnią kluczową rolę w dostarczaniu i realizacji usług w środowisku. Wśród licznych atutów (...) mają często lepsze rozpoznanie lokalnych potrzeb oraz mogą szybciej udzielić pomocy. Jednocześnie część zleconych usług mogą wykonywać w cenach

²⁵ „Regionalny Plan Rozwoju Usług Społecznych i Deinstytucjonalizacji dla Województwa Opolskiego na lata 2023-2025”, Uchwała Nr 9660/2023 Zarządu Województwa Opolskiego z dnia 29 maja 2023 roku, Opole, 2023 <https://bip.opolskie.pl/2023/06/uchwala-nr-9660-2023-zarzadu-wojewodztwa-opolskiego-z-dnia-29-maja-2023-roku-w-sprawie-przyjecia-regionalnego-planu-rozwoju-uslug-spolecznych-i-deinstytucjonalizacji-dla-wojewodztwa-opolskiego/> (data dostępu: 12.12.2023 r., godz. 15.12)

korzystniejszych i lepszych jakościowo niż podmioty komercyjne, a występując w podwójnej roli: dostawcy usług społecznych oraz podmiotu reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem, są w stanie bardziej angażować społeczność lokalną. Wśród podmiotów ekonomii społecznej o dużym potencjale w zakresie rozwoju usług społecznych należy wymienić: podmioty o statusie przedsiębiorstw społecznych (w tym spółdzielnie socjalne), spółdzielnie inwalidów i niewidomych, spółdzielnie pracy, zakłady pracy chronionej oraz jednostki reintegracji społeczno-zawodowej, aktywizujące osoby z niepełnosprawnościami (ZAZ, WTZ) oraz osoby wykluczone społecznie (KIS, CIS), a także wszelkie organizacje pozarządowe działające nie dla zysku (non profit), czyli zdecydowana większość stowarzyszeń i fundacji w województwie..."²⁶. Podobnie, jak w innych regionach, sektor ekonomii społecznej ma niewystarczający potencjał i zasoby, aby skutecznie zaspokajać potrzeby mieszkańców, zatem kluczowym wyzwaniem jest wzmacnianie owego potencjału. „Usługi społeczne (...) świadczą nieliczne [podmioty – przyp. aut.] (głównie są to organizacje pozarządowe, prowadzące jednostki reintegracji społeczno-zawodowej (...) oraz część podmiotów sprofilowanych jako opiekuńczo-wspomagających). (...) Wyzwaniem jest stworzenie warunków, które umożliwią (...) włączenie tych podmiotów jako dostawców usług społecznych, by mogły (...) odpowiadać na potrzeby swoich świadczeniobiorców i mieszkańców społeczności lokalnej, przy jednoczesnym wzmocnieniu ich pozycji jako ważnych (...) podmiotów przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu, przyczyniających się m.in. do tworzenia nowych miejsc pracy w środowisku lokalnym..."²⁷.

Program regionalny „Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027” (FEO 2021-2027)²⁸

Program regionalny FEO 2021-2027 zawiera kluczowe założenia dotyczące działań finansowanych ze środków UE na lata 2021-2027 w województwie opolskim. W tym kontekście warto wymienić następujące zapisy:

- Priorytet nr 2.1.5 pn. „Fundusze Europejskie Wspierające Opolski Rynek Pracy i Edukację”, 2.1.5.1 (a) Cel szczegółowy: „Poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób

²⁶ Tamże

²⁷ Tamże

²⁸ Zob. więcej Serwisie Regionalnym Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego <https://rpo.opolskie.pl/?p=106> (data dostępu: 12.12.2023 r., godz. 14.20)

młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, a także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej”;

- Priorytet nr 2.1.6 pn. „Fundusze Europejskie Wspierające Włączenie Społeczne w Opolskim”, 2.1.6.1 (h) Cel szczegółowy: „Wspieranie aktywnego włączenia społecznego, w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji”, w tym m.in.: wsparcie osób biernych zawodowo i zagrożonych wykluczeniem społecznym z wykorzystaniem narzędzi ekonomii społecznej, wsparcie istniejących przedsiębiorstw społecznych, promocja przedsiębiorczości społecznej, usługi reintegracji społeczno-zawodowej świadczone przez CIS, KIS, ZAZ i WTZ, budowanie potencjału partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, podnoszenie kwalifikacji kadr ekonomii społecznej;
- Priorytet nr 2.1.6 pn. „Fundusze Europejskie Wspierające Włączenie Społeczne w Opolskim”, 2.1.6.4 (I) Cel szczegółowy: „Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci”, w tym m.in.: realizacja działań zaplanowanych w RPDI (z wykorzystaniem instrumentów ekonomii społecznej), jak np. wsparcie rodziny i piecza zastępcza, usługi interwencji kryzysowej i przeciwdziałania przemocy, usługi na rzecz osób pozostających w kryzysie bezdomności, działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr na potrzeby świadczenia usług społecznych, budowanie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego działających na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym;
- Priorytet nr 2.1.7 pn. „Fundusze Europejskie Wspierające Usługi Społeczne i Zdrowotne w Opolskim”, 2.1.7.1 (k) Cel szczegółowy: „Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej, modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób

z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej”, w tym m.in. rozwój usług środowiskowych w CZP i innych formach środowiskowego wsparcia psychicznego, opieka długoterminowa, paliatywna i hospicyjna osób starszych i z niepełnosprawnościami w formie zdeinstytucjonalizowanej, w tym rehabilitacja medyczna, usługi społeczne (np. opiekuńcze i asystenckie), wsparcie psychologiczne i wytchnieniowe dla opiekunów, poprawa dostępu do usług społecznych i zdrowotnych dla osób starszych i niepełnosprawnych poprzez wdrożenie usług teleopieki/telemedycyny, usługi dowozu dla osób o ograniczonej mobilności m.in. w celu zapewnienia podstawowych potrzeb życiowych (door to door), jako element działań na rzecz rozwoju usług społecznych lub zdrowotnych, poprawa dostępu do mieszkań o charakterze wspomagającym/chronionym dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, podnoszenie kwalifikacji i kompetencji kadr na potrzeby świadczenia usług społecznych, wsparcie procesu DI placówek całodobowych, polegające na realizowaniu działań poza dotychczasowymi zadaniami, w tym m.in.: form wsparcia dziennego, środowiskowego, mieszkalnictwa wspomagane oraz uzyskanie i zmiana kompetencji pracowników, tworzenie i rozwój centrów usług społecznych (CUS) jako element działań na rzecz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych, budowanie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego do świadczenia usług społecznych i zdrowotnych²⁹.

3.3. Podstawowe informacje o sektorze ekonomii społecznej w regionie

Przedsiębiorstwa społeczne

Ustawa o ekonomii społecznej z 5 sierpnia 2022 roku³⁰ uregulowała m.in.: organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego, zasady uzyskiwania i utraty statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz nadzór nad przedsiębiorstwem społecznym, instrumenty wsparcia przedsiębiorstwa społecznego. W świetle zapisów ustawy status przedsiębiorstwa społecznego uzyskiwany jest w drodze decyzji wojewody, właściwego

²⁹ „Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027”, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole, 2022

³⁰ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz. U. z 2023 r., poz. 1287)

terytorialnie dla wnioskującego podmiotu ekonomii społecznej lub tworzącej go jednostki (wcześniej funkcjonowała inna procedura, na podstawie wytycznych CT9). Poniżej prezentujemy dane odzwierciedlające liczbę podmiotów o statusie PS, nadanym na „starych” i „nowych” zasadach.

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw społecznych z podziałem na województwa według stanu na 18.10.2023 r.

Lp.	Województwo	Liczba PS wg MRiPS ³¹ (na podstawie wytycznych CT9)	PS o statusie nadanym na mocy ustawy o ekonomii społecznej ³²
1	dolnośląskie	105	28
2	kujawsko-pomorskie	143	72
3	lubelskie	124	81
4	lubuskie	108	19
5	łódzkie	126	26
6	małopolskie	126	51
7	mazowieckie	91	44
8	opolskie	56	15
9	podkarpackie	358	105
10	podlaskie	119	12
11	pomorskie	115	55
12	śląskie	312	102
13	świętokrzyskie	61	19
14	warmińsko-mazurskie	111	42
15	wielkopolskie	153	65
16	zachodniopomorskie	82	42

Na dzień 18.10.2023 r. województwo opolskie miało najmniej przedsiębiorstw społecznych, wpisanych na listę prowadzoną przez MRiPS. Liderami rankingu są województwa podkarpackie i śląskie, a następnie woj. wielkopolskie, tj. region o relatywnie wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego (również w sferze ekonomii społecznej).

W bazie przedsiębiorstw społecznych prowadzonej przez MRiPS było 56 podmiotów z siedzibą w województwie opolskim, co stanowiło niespełna 3 proc. w skali ogólnopolskiej. Ze względu na formę prawną najliczniej reprezentowane były spółdzielnie socjalne (29), dalej – spółki z o.o. non-profit (10) i stowarzyszenia (9), a następnie – fundacje (8 podmiotów). Najwięcej tego typu podmiotów funkcjonowało w subregionie północnym (27). W subregionie środkowym było ich 18, natomiast w południowym – 11. Jedynie

³¹ Baza PS prowadzona przez MRiPS (aktywna do końca 2023 r.),

<http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/> (data dostępu: 18.10.2023 r., godz. 12:23)

³² Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=59 (data dostępu: 18.10.2023 r., godz. 15:08)

w powiatach: namysłowskim (subregion północny) oraz krapkowickim (subregion południowy) brak było podmiotów wpisanych na listę przedsiębiorstw społecznych.

Odnosząc te dane do wskaźników ogólnopolskich, na 2 190 przedsiębiorstw społecznych w naszym kraju ponad 33 proc. stanowią spółdzielnie socjalne, ponad 40 proc. – fundacje lub stowarzyszenia, natomiast prawie 26 proc. stanowią spółki z o.o. non-profit. Oznacza to, że - w porównaniu do całego kraju - w regionie obserwujemy relatywnie niski odsetek organizacji pozarządowych (30 proc.) oraz spółek non-profit (18 proc.), natomiast w przypadku spółdzielni socjalnych jest on wyższy od średniej ogólnopolskiej (52 proc.). Jeśli chodzi o rodzaj prowadzonej działalności, PS w województwie opolskim najczęściej funkcjonują w handlu i pozostałych usługach (39 proc.) oraz w sferze edukacji i kultury (30 proc.), natomiast rzadziej – w branży gastronomicznej (14 proc.), pozostałej produkcji i przemyśle (12 proc.), rekreacji, turystyce i zakwaterowaniu (11 proc.), budownictwie (9 proc.), usługach socjalnych (5 proc.), obszarze zdrowia i urody (5 proc.), usługach informatycznych (5 proc.), motoryzacyjnych (5 proc.), usługach dla firm, organizacji lub instytucji publicznych (3 proc.), w produkcji mebli (3 proc.), rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (2 proc.) oraz usługach komunalnych (2 proc.). Powyższe odsetki nie sumują się do 100 proc., ponieważ przedsiębiorstwa społeczne mogą prowadzić działalność w różnych obszarach.

Dodajmy, że na podstawie ustawy o ekonomii społecznej status przedsiębiorstwa społecznego uzyskało 15 podmiotów, co stanowi prawie 2 proc. w skali kraju.

Tabela 2. Przedsiębiorstwa społeczne o statusie nadanym na mocy ustawy o ES według stanu na 18.10.2023 r.

Lp.	Nazwa	Adres	Forma prawna	Cel działalności
1	Spółdzielnia Socjalna Eco-Invest	45-368 Opole, ul. Ozimska 71D	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna; realizacja usług społecznych
2	Spółdzielnia Socjalna Perunica	46-220 Byczyna, ul. Dworcowa 7	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
3	Fundacja ARTEM SILESIA PROMOVERE	46-200 Kuniów 64	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych
4	PROFES Spółdzielnia Socjalna	46-220 Byczyna, ul. Dworcowa 7	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna; realizacja usług społecznych
5	Spółdzielnia Socjalna AD METAM	46-250 Wołczyn, ul. Szymonowska 6	spółdzielnia socjalna	realizacja usług społecznych
6	Spółdzielnia Socjalna STREFA	46-320 Rosochy 43a	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
7	KWESTIA OPIEKI SPÓŁDZIELNIA	46-300 Olesno, ul. Małe	spółdzielnia	działalność

Lp.	Nazwa	Adres	Forma prawna	Cel działalności
	SOCJALNA	Przedmieście 44/10	socjalna	reintegracyjna; realizacja usług społecznych
8	Strzelecka Spółdzielnia Socjalna	47-100 Strzelce Opolskie, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 10	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna; realizacja usług społecznych
9	Fundacja Dom Rodzinnej Rehabilitacji Dzieci z Porażeniem Mózgowym	45-724 Opole, ul. Karola Szymanowskiego 1	organizacja pozarządowa	działalność reintegracyjna
10	Spółdzielnia Socjalna INTEGRACJA	46-310 Uszyce 18/19	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
11	Stowarzyszenie Ad astra	48-300 Jędrzychów, ul. Bociania 14	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych
12	Spółdzielnia Socjalna OPOLE	45-064 Opole, ul. ks. Konstantego Damrota 4	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna
13	Spółdzielnia Socjalna GRÓD	46-220 Biskupice 58	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna; realizacja usług społecznych
14	Spółdzielnia Socjalna PARASOL	48-300 Jędrzychów, ul. Słowicza 11	spółdzielnia socjalna	działalność reintegracyjna; realizacja usług społecznych
15	Fundacja Benevolens	48-340 Głucholazy, ul. Parkowa 12	organizacja pozarządowa	realizacja usług społecznych

Źródło: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne> (data dostępu: 9.09.2023 r., godz. 12:03)

Spółdzielnie socjalne³³

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych reguluje zasady tworzenia oraz prowadzenia działalności przez spółdzielnie socjalne, które łączą cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, prowadząc równolegle działalność gospodarczą oraz reintegrację społeczną i zawodową. Należą do kluczowych podmiotów sektora ekonomii społecznej oraz są istotnym instrumentem polityki społecznej w zakresie aktywnej integracji i zwiększania spójności społecznej. W roku 2018 wprowadzono następujące zmiany w ww. ustawie, w tym m.in.: ułatwienia w zakładaniu spółdzielni socjalnych, wzmocnienie roli pracowników spółdzielni socjalnych niebędących jej członkami, możliwość tworzenia „konsorcjum spółdzielczego”, zwolnienie spółdzielni socjalnych składek na Krajową Radę Spółdzielczą, rozszerzenie katalogu osób, które mogą zakładać i przystąpić do spółdzielni socjalnej w charakterze członka lub osoby świadczącej pracę oraz inne ułatwienia funkcjonowania spółdzielni socjalnych.

Według danych z Krajowego Rejestru Sądowego na 15.06.2023 r. w województwie opolskim zarejestrowanych było 57 spółdzielni socjalnych³⁴. Powyższe informacje zostały

³³ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne> (data dostępu: 9.09.2023 r., godz. 12:03)

zebrane na podstawie danych Krajowego Rejestru Sądowego, które należy interpretować z dużą ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji, zatem nie wiemy dokładnie, ile spośród prezentowanych spółdzielni faktycznie prowadzi działalność (przypomnijmy, że na zamieszczonej wyżej, ministerialnej liście PS jest 29 spółdzielni socjalnych). Najwięcej tego rodzaju podmiotów zarejestrowano w powiecie kluczborskim (16) oraz w powiatach: nyskim (7), strzeleckim (6), głubczyckim (5) oraz w mieście Opole (5). W subregionie północnym odnotowano 23 spółdzielnie socjalne, natomiast w regionach południowym i środkowym – 17. Natomiast w bazie Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych figuruje 38 podmiotów³⁵.

Spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej³⁶

Spółdzielnie pracy są dobrowolnymi zrzeszeniami (nieograniczonej liczby) osób, które prowadzą wspólne przedsiębiorstwa, w interesie swoich członków oraz w oparciu o ich osobistą pracę. Spółdzielnia może także prowadzić działalność społeczną i kulturalno-oświatową na rzecz swoich członków oraz środowiska, w którym żyją. Spółdzielnie mają prawo do korzystania z pomocy organów władzy państwowej oraz administracji rządowej i samorządowej, w tym ze zwolnień i ulg w świadczeniach publiczno-prawnych. „Działalność spółdzielni pracy obejmuje pełen zakres produkcji i usług na terenie całego kraju. Poza takimi branżami, które są już pewną tradycją w spółdzielczości pracy, jak: spożywcza, odzieżowa, tekstylna, obuwnicza, galanteryjna, gastronomiczna (...), są to (...) spółdzielnie lekarskie, farmaceutyczne czy kosmetyczne...”³⁷.

Specyficznym przykładem PES są spółdzielnie inwalidów i niewidomych³⁸, które „potrafiły dostosować się do nowych warunków gospodarki rynkowej, (...) wymusiło to przekształcenie placówek handlowych, usługowych i zakładów produkcyjnych

³⁴ Krajowy Rejestr Sądowy, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html> (data dostępu: 15.06.2023 r., godz. 14:23)

³⁵ Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych, <http://ozrss.pl/category/katalog/województwo/opolskie/> (data dostępu: 15.06.2023 r., godz. 12:16)

³⁶ Krajowy Rejestr Sądowy, https://krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=347 (data dostępu: 10.06.2023 r., godz. 11:15)

³⁷ Tamże

³⁸ Krajowa Rada Spółdzielcza, <https://www.krs.org.pl/branze-spoldzielcze/spoldzielczosc-inwalidow-i-niewidomych> (data dostępu: 12.06.2023 r., godz. 9:36)

w podmioty wyposażone i zarządzane w nowoczesny sposób. Spółdzielczość inwalidów to przede wszystkim sklepy, zakłady produkcyjne, usługowe - świadczące także usługi dozoru mienia czy sprzątania..."³⁹. W spółdzielniach inwalidów większość zatrudnionych stanowią osoby z niepełnosprawnościami. „System dofinansowania pozwala zakładom kompensować podwyższone koszty zatrudnienia niepełnosprawnych, co pozwala oferować produkty i usługi najwyższej jakości i w ten sposób umożliwia skuteczne konkutowanie na wolnym rynku. Wszyscy kontrahenci nabywający dobra wytworzone przez spółdzielnie inwalidów i niewidomych są zwolnieni z obowiązkowych wpłat na PFRON..."⁴⁰. W tego rodzaju podmiotach prowadzi się szeroko rozumiane działania na rzecz zdrowia i rehabilitacji, a także organizowane są turnusy rehabilitacyjne.

Spółdzielnie inwalidów i niewidomych mogą posiadać status zakładów pracy chronionej⁴¹, który jest przyznawany przez właściwego terytorialnie wojewodę. Uzyskanie tego statusu wymaga prowadzenia działalności gospodarczej przez okres nie krótszy niż 12 miesięcy oraz zatrudniania co najmniej 25 pracowników (w przeliczeniu na pełne etaty). Ponadto zakład pracy chronionej zobowiązany jest utrzymywać przez okres co najmniej 6 miesięcy przed złożeniem wniosku wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnością wynoszący: co najmniej 50 proc., a w tym co najmniej 20 proc. pracowników winny stanowić osoby zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności (lub co najmniej 30 proc. powinny stanowić osoby niewidome, psychicznie chore lub upośledzone umysłowo, które mają znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności). Obiekty i pomieszczenia (np. miejsca pracy, szatnie, korytarze, toalety...) muszą odpowiadać przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy, tj. uwzględniać potrzeby osób z niepełnosprawnościami oraz spełniać wymagania dostępności.

Do sektora ES zaliczane są również spółdzielnie produkcji rolnej⁴², które najczęściej funkcjonują na obszarach wiejskich. „Tworzą je wielorodzinne gospodarstwa rolne, których członkowie łączą pracę w swoim gospodarstwie z członkostwem w spółdzielni. (...) Duże spółdzielnie (...) tworzą własne sieci handlowe, (...) zarówno placówki handlu detalicznego, jak i hurtowego. (...) Prowadzona jest działalność usługowa dla rolników (...), usługi

³⁹ Tamże

⁴⁰ Tamże

⁴¹ Serwis Biznes.gov.pl, <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/294> (data dostępu: 10.06.2023 r., godz. 12:44)

⁴² Krajowa Rada Spółdzielcza, <https://krs.org.pl/branze-spoldzielcze/rolnicze-spoldzielnie-produkcyjne> (data dostępu: 12.06.2023 r., godz. 16:12)

transportowe, remontowo-budowlane czy działalność warsztatowa. Na coraz większą skalę rozwija się agroturystyka..."⁴³.

Informacje na temat ww. podmiotów działających w województwie opolskim pochodzą z Krajowego Rejestru Sądowego. Należy je interpretować z dużą ostrożnością, ponieważ zestawienie zawiera m.in. podmioty pozostające w likwidacji lub w upadłości likwidacyjnej. W dostępnym zestawieniu KRS można odnaleźć 39 spółdzielni pracy (7 w subregionie południowym, 23 w subregionie północnym i 17 w środkowym) i 11 spółdzielni inwalidów i niewidomych⁴⁴. Z kolei w wykazie prowadzonym przez wojewodę opolskiego funkcjonuje 11 zakładów pracy chronionej⁴⁵.

Organizacje pozarządowe⁴⁶

Organizacjami pozarządowymi są podmioty niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, a także nie działające w celu osiągnięcia zysku – osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia.

W świetle zapisów ustawy o ekonomii społecznej – organizacje pozarządowe są zaliczane do sektora ekonomii społecznej. Za podmiot ekonomii społecznej uważa się m.in.: „...organizację pozarządową, o której mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (...), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych...”⁴⁷. Organizacje pozarządowe mogą również posiadać status przedsiębiorstwa społecznego, jeśli prowadzą działalność odpłatną pożytku

⁴³ Tamże

⁴⁴ Krajowy Rejestr Sądowy, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html> (data dostępu: 15.06.2023 r., godz. 13:36)

⁴⁵ Opolski Urząd Wojewódzki, <https://www.gov.pl/web/uw-opolski/zaklady-pracy-chronionej> (data dostępu: 15.06.2023 r., godz. 11:24)

⁴⁶ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571)

⁴⁷ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej

publicznego, gospodarczą lub inną o charakterze odpłatnym, pod warunkiem spełnienia założonych w ustawie kryteriów⁴⁸.

W Banku Danych Lokalnych GUS można odnaleźć zbiorcze zestawienia organizacji pozarządowych ze względu na rodzaj prowadzonej działalności. Według stanu na 31 grudnia 2020 roku w województwie opolskim zarejestrowanych było ok. 2 200 organizacji zrzeszających osoby fizyczne i ok. 100 zrzeszających osoby prawne (w okresie opracowywania dokumentu nie były dostępne bardziej aktualne dane)⁴⁹. W analogicznym okresie w organizacjach pozarządowych w województwie opolskim pracowało ok. 4 400 osób zatrudnionych na umowę o pracę (średnio – 14 osób). Liczbę członków ww. organizacji w regionie można oszacować na ok. 200 tys. osób. Liczba organizacji na 10 tys. mieszkańców wyniosła 26, co jest zbliżone do wartości wskaźników ogólnopolskich (25). W regionie funkcjonuje ok. 300 organizacji pożytku publicznego, ok. 2 100 stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, ok. 200 fundacji, ok. 600 stowarzyszeń sportowych, ok. 500 ochotniczych straży pożarnych, a także ok. 100 kół gospodyń wiejskich (działających jako organizacje pozarządowe)⁵⁰. Według stanu na 2020 rok 75,5 proc. organizacji pozarządowych w województwie opolskim prowadziło wyłącznie nieodpłatną działalność statutową (w całym kraju – 72,6 proc.), 17,5 proc. wykonywało odpłatną działalność statutową bez działalności gospodarczej (18,2 proc. w skali ogólnopolskiej), 4,3 proc. prowadziło działalność gospodarczą bez odpłatnej działalności statutowej (ponad 5,6 proc. w całym kraju), natomiast niespełna 2,7 proc. - odpłatną działalność statutową oraz działalność gospodarczą (3,6 proc. w Polsce)⁵¹.

Podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵²

Do sektora ekonomii społecznej zaliczane są również:

- osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia

⁴⁸ Tamże

⁴⁹ Bank Danych Lokalnych GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>, (data dostępu: 10.06.2023 r., godz. 19:44)

⁵⁰ Tamże

⁵¹ Tamże

⁵² Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,

- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- spółki akcyjne i spółki z o.o. oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. z 2023 r., poz. 2048)), które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Do ostatniej z wymienionych grup zaliczane są spółki non-profit, których charakter ściśle wiąże się z realizacją celów społecznych. W praktyce najczęściej są to spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Tego rodzaju podmioty mogą funkcjonować jako⁵³:

- spółki, które spełniają warunki przewidziane w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, co uprawnia je do prowadzenia działalności pożytku publicznego,
- firmy społeczne, o ile spełniają dodatkowe warunki wynikające z Wytycznych dot. realizacji projektów w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem EFS.

W bazie przedsiębiorstw społecznych prowadzonej przez MRiPS znajduje się 10 spółek z o.o. non-profit z siedzibą w województwie opolskim.

Podmioty o charakterze reintegracyjnym

Warsztaty terapii zajęciowej⁵⁴

Warsztaty terapii zajęciowej działają na rzecz osób niepełnosprawnych ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Placówki te umożliwiają swoim podopiecznym rehabilitację społeczną i zawodową w zakresie zdobywania lub przywracania samodzielności, umiejętności i kwalifikacji niezbędnych do podejmowania zatrudnienia.

⁵³ Serwis Przedsiębiorstwowspoleczne.pl, <https://przedsiębiorstwowspoleczne.pl/co-to-jest-spolka-non-profit-i-czy-jest-organizacja-pozarzadowa/> (data dostępu: 8.06.2023 r., godz. 13:45)

⁵⁴ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/instytucje/placowki/wtz/> (data dostępu: 9.06.2023 r., godz. 13:22)

„Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty, jak np. jednostki samorządu terytorialnego czy zakłady pracy chronionej, posiadające osobowość prawną lub zdolność do czynności prawnych i stanowią część ich struktury organizacyjnej. Istnieje wiele form i technik terapii zajęciowej, dzięki którym uczestnicy uczą się czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, a także rozwijają psychofizyczną sprawność oraz podstawowe, a często i specjalistyczne umiejętności zawodowe. Celem tych działań jest osiągnięcie kwalifikacji, które umożliwiają szkolenie zawodowe oraz podjęcie pracy. Dla każdego uczestnika WTZ opracowywany jest indywidualny program rehabilitacji, który zawiera informacje dotyczące osoby niepełnosprawnej, planowanych działań terapeutycznych i spodziewanych efektów...”⁵⁵.

Tabela 3. Lista warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) w województwie opolskim

Lp.	Nazwa WTZ	Miejscowość	Subregion	Powiat
1	Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Brzeskim Stowarzyszeniu Chorych na Stwardnienie Rozsiane	Brzeg	północny	brzeski
2	Warsztaty Terapii Zajęciowej w Jędrzejowie	Jędrzejów	północny	brzeski
3	Warsztaty Terapii Zajęciowej w Lewinie Brzeskim	Lewin Brzeski	północny	brzeski
4	Warsztat Terapii Zajęciowej w Głubczycach	Głubczyce	południowy	głubczycki
5	Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzone przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Koło Kędzierzyn-Koźle	Kędzierzyn-Koźle	południowy	kędzierzyńsko-kozielski
6	Warsztaty Terapii Zajęciowej Caritas Diecezji Opolskiej	Kluczbork	północny	kluczborski
7	Warsztat Terapii Zajęciowej w Krapkowicach	Krapkowice	południowy	krapkowicki
8	Warsztat Terapii Zajęciowej w Namysławie	Namysłów	północny	namysłowski
9	Warsztat Terapii Zajęciowej w Głuchołazach	Głuchołazy	środkowy	nyski
10	Warsztat Terapii Zajęciowej Caritas Diecezji Opolskiej Rejon Nysa	Nysa	środkowy	nyski
11	Warsztaty Terapii Zajęciowej w Oleśnie	Olesno	północny	oleski
12	Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzone przez Zgromadzenie Braci Szkół Chrześcijańskich	Uszyce	północny	oleski
13	Warsztaty Terapii Zajęciowej w Starych Siołkowicach	Stare Siołkowice	środkowy	opolski
14	Warsztat Terapii Zajęciowej w Tarnowie Opolskim	Tarnów Opolski	środkowy	opolski
15	Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzone przez Fundację „Dom Rodzinnej Rehabilitacji Dzieci z Porażeniem Mózgowym”	Opole	środkowy	m. Opole

⁵⁵ Tamże

Lp.	Nazwa WTZ	Miejscowość	Subregion	Powiat
16	Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzone przez Zgromadzenie Braci Szkół Chrześcijańskich	Zawadzkie	południowy	strzelecki
17	Warsztaty Terapii Zajęciowej prowadzony przez Konwent Bonifratrów w Prudniku	Prudnik	środkowy	prudnicki

Źródło: Opolski Urząd Wojewódzki, <https://www.gov.pl/web/uw-opolski/warsztaty-terapii-zajeciowej> (data dostępu: 10.06.2023 r., godz. 11:28)

Według wykazu prowadzonego przez OUW w regionie funkcjonuje 17 warsztatów terapii zajęciowej, w tym: 7 w subregionie północnym (najwięcej w powiecie brzeskim – 3 WTZ), 6 w subregionie środkowym oraz 4 w subregionie południowym. Warto dodać, że powyższe podmioty najczęściej są prowadzone przez organizacje pozarządowe (w tym organizacje związane z Kościołem), natomiast w mniejszym stopniu - przez jednostki samorządu terytorialnego.

Zakłady aktywności zawodowej⁵⁶

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką, zatrudniającą osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności oraz osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną. Osoby te mają specjalne potrzeby i wymagają specjalnych (chronionych) warunków pracy. „ZAZ może być utworzony na terenie, gdzie są problemy ze znalezieniem stanowisk pracy chronionej i starosta wyda opinię o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej na danym terenie...”⁵⁷. Tego rodzaju podmioty mogą być prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego lub powiatowego, a także przez organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje, których zadaniem statutowym jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami). „Organizator składa do właściwej jednostki organizacyjnej samorządu województwa (...) wniosek o utworzenie zakładu aktywności zawodowej i zawiera umowę o dofinansowanie ze środków PFRON kosztów utworzenia i działania zakładu. Warunki umowy oraz wysokość dofinansowania podlega

⁵⁶ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/institucje/placowki/zaz/> (data dostępu: 9.06.2023 r., godz. 13:28)

⁵⁷ Tamże

negocjacom. Wniosek o przyznanie statusu zakładu aktywności zawodowej organizator składa do wojewody...”⁵⁸.

Według stanu na 15.06.2023 r. w województwie opolskim funkcjonowało 5 zakładów aktywności zawodowej⁵⁹.

Tabela 4. Lista zakładów aktywności zawodowej (ZAZ) w województwie opolskim

Lp.	NAZWA ZAZ	Miejscowość	Subregion	Powiat
1	Zakład Aktywności Zawodowej przy Stowarzyszeniu na Rzecz Osób Niepełnosprawnych im. Jana Pawła II	Lewice	południowy	głubczycki
2	ZAZ RÓŻNOSPRAWNI	Kędzierzyn-Koźle	południowy	kędzierzyńsko-kozielski
3	Zakład Aktywności Zawodowej	Kluczbork	północny	kluczborski
4	Zakład Aktywności Zawodowej	Nysa	środkowy	nyski
5	Fundacja Dom Rodzinnej Rehabilitacji Dzieci z Porażeniem Mózgowym Zakład Aktywności Zawodowej	Opole	środkowy	miasto Opole

Źródło: Opolski Urząd Wojewódzki, <https://www.gov.pl/web/uw-opolski/zaklady-aktywnosci-zawodowej2> (data dostępu 12.06.2023 r., godz. 11:35)

Centra integracji społecznej⁶⁰

Podstawą prawną funkcjonowania centrów integracji społecznej (CIS) jest ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Zadaniem CIS jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osób długotrwale bezrobotnych, w kryzysie bezdomności, osób z niepełnosprawnościami, uzależnionych od alkoholu i narkotyków, chorych psychicznie, zwalnianych z zakładów karnych oraz uchodźców. „Centrum integracji społecznej może być utworzone przez JST lub organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. (...) Reintegracja społeczna realizowana w CIS obejmuje m.in. kształcenie umiejętności niezbędnych do pełnienia ról społecznych, naukę planowania i gospodarowania dochodami. (...) Działalność CIS jest współfinansowana ze środków publicznych w szczególności ze: środków własnych JST, EFS i funduszu pracy. Centra podlegają rejestracji, a decyzję o przyznaniu statusu podejmuje wojewoda...”⁶¹.

⁵⁸ Tamże

⁵⁹ Opolski Urząd Wojewódzki, <https://www.gov.pl/web/uw-opolski/zaklady-aktywnosci-zawodowej2> (data dostępu 12.06.2023 r., godz. 11:35)

⁶⁰ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/podmioty-zatrudnienia-socjalnego-cis-i-kis> (data dostępu: 7.06.2023 r., godz. 9:38)

⁶¹ Tamże

Aktualnie w woj. opolskim prowadzą działalność 4 centra integracji społecznej⁶²
(kolejny powstaje w Strzelcach Opolskich)

Tabela 5. Lista centrów integracji społecznej (CIS) w województwie opolskim

Lp.	Nazwa	Nazwa instytucji tworzącej	Miejscowość	Subregion	Powiat
1	Centrum Integracji Społecznej „Na zdrowie”	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna „Ogniwo”	Kędzierzyn-Koźle	południowy	kędzierzyńsko-kozielski
2	Centrum Integracji Społecznej w Nysie	Gmina Nysa	Nysa	środkowy	nyski
3	Centrum Integracji Społecznej Spółdzielni Socjalnej „Parasol” w Nysie	Centrum Integracji Społecznej Spółdzielni Socjalnej PARASOL w Nysie	Nysa	środkowy	nyski
4	Centrum Integracji Społecznej CISPOL	Gmina Byczyna	Polanowice	północny	kluczborski

Źródło: Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=33 (data dostępu 15.06.2023 r., godz. 10:47)

Kluby integracji społecznej⁶³

Na podstawie tych samych regulacji prawnych działają kluby integracji społecznej (KIS), które mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego (lub podległe im jednostki organizacyjne, jak np. ośrodki pomocy społecznej, centra usług społecznych czy domy pomocy społecznej), organizacje pozarządowe i podmioty kościelne i spółdzielnie socjalne osób prawnych. „Kluby podobnie jak centra prowadzą reintegrację społeczną i zawodową polegającą, m.in. na organizowaniu: działań mających na celu pomoc w znalezieniu pracy, robót publicznych, prac społecznie użytecznych, poradnictwa prawnego, staży, działań samopomocowych. Funkcjonowanie KIS może być współfinansowane ze środków UE lub JST...”⁶⁴.

Według wykazu KIS w Rejestrze Jednostek Pomocy Społecznej prowadzonym przez MRIPS, w regionie działalność prowadzi 9 klubów integracji społecznej⁶⁵.

⁶² Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=33 (data dostępu 15.06.2023 r., godz. 10:47)

⁶³ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/podmioty-zatrudnienia-socjalnego-cis-i-kis> (data dostępu: 7.06.2023 r., godz. 9:56)

⁶⁴ Tamże

⁶⁵ Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=33 (data dostępu 15.06.2023 r., godz. 11:26)

Tabela 6. Lista klubów integracji społecznej (KIS) w województwie opolskim

Lp.	Nazwa	Nazwa podmiotu prowadzącego	Miejscowość	Subregion	Powiat
1	Klub Integracji Społecznej	BRZESKIE STOWARZYSZENIE CHORYCH NA SM	Brzeg	północny	brzeski
2	Klub Integracji Społecznej	MIEJSKI OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ	Kędzierzyn-Koźle	południowy	kędzierzyńsko-kozielski
3	Klub Integracji Społecznej	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Murowie	Murów	środkowy	opolski
4	Klub Integracji Społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Nysie	Nysa	środkowy	nyski
5	Klub Integracji Społecznej	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu	Opole	środkowy	miasto Opole
6	Klub Integracji Społecznej	Ośrodek Pomocy Społecznej w Paczkowie	Paczków	środkowy	nyski
7	KLUB INTEGRACJI SPOŁECZNEJ	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Pokoju	Pokój	północny	namysłowski
8	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Popielowie	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Popielowie	Popielów	środkowy	opolski

Źródło: Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej, https://rjps.mrips.gov.pl/RJPS/RU/start.do?id_menu=33 (data dostępu 15.06.2023 r., godz. 11:26)

Inne podmioty

Specyficznym rodzajem podmiotów ekonomii społecznej są koła gospodyń wiejskich (KGW), działające jako dobrowolne, samorządne i niezależne organizacje społeczno-zawodowe, głównie na obszarach wiejskich. Choć w przeszłości stereotypowo były one postrzegane jako znajdujące się poza „głównym nurtem” sektora ES, coraz częściej zaczynają podejmować działania charakterystyczne dla PES/PS. „KGW są organizacją pozarządową i tym samym zaliczane są do podmiotów ekonomii społecznej. Właśnie dlatego spełniają podstawowy warunek, który musi spełniać forma prawna, by po spełnieniu kolejnych warunków można było prowadzić przedsiębiorstwo społeczne...”⁶⁶.

Dnia 9 listopada 2018 roku wprowadzono ustawę o kołach gospodyń wiejskich, która była próbą uporządkowania działalności tych organizacji, jak również wskazania nowej, uproszczonej ścieżki ich funkcjonowania. Na mocy ustawy KGW mogą być prowadzone jako organizacje zarejestrowane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, ale również mogą funkcjonować jako grupy nieformalne, stowarzyszenia zwykłe lub rejestrowane w KRS na podstawie Prawa o stowarzyszeniach, a także jako jednostki organizacyjne kółek rolniczych na podstawie ustawy o społeczno-zawodowych

⁶⁶ Ekielski W., „Forma prawna przedsiębiorstwa społecznego. Co wybrać?”, artykuł z 15.11.2019 r., opublikowany na blogu przedsiębiorstwowspoleczne.pl/forma-prawna-przedsiębiorstwa-spoecznego-co-wybrac/ (data dostępu: 15.06.2023 r., godz. 12:42)

organizacjach rolników. Utworzono również Krajowy Rejestr Kół Gospodyń Wiejskich, prowadzony przez ARiMR, który jest częściowym źródłem wiedzy na temat liczby i struktury ww. podmiotów, głównie nowoutworzonych organizacji oraz podmiotów, które dokonały zmiany sposobu funkcjonowania na mocy przepisów ustawy (rejestracji wcześniej istniejących grup nieformalnych). Poniżej prezentujemy dane z Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich, choć – jak wspomniano – zestawienie nie obejmuje wszystkich KGW.

Tabela 7. Liczba kół gospodyń wiejskich w podziale na województwa

Lp.	Województwo	Liczba kół gospodyń wiejskich
1	wielkopolskie	1815
2	mazowieckie	1801
3	lubelskie	1536
4	łódzkie	1144
5	małopolskie	972
6	podkarpackie	927
7	świętokrzyskie	814
8	kujawsko-pomorskie	773
9	zachodniopomorskie	548
10	warmińsko-mazurskie	530
11	dolnośląskie	513
12	podlaskie	485
13	pomorskie	438
14	śląskie	411
15	lubuskie	215
16	opolskie	199

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zaczerpniętych z Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich na stronie: <https://krkgw.arimr.gov.pl/> (data dostępu: 15.06.2023 r., 16:08)

Województwo opolskie zajmuje ostatnią, szesnastą pozycję w rankingu pod względem liczby kół gospodyń wiejskich (199 podmiotów), zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich. Co istotne, najwyższe lokaty w powyższym zestawieniu zajęły województwa o znacznie większym potencjale ludnościowym: wielkopolskie i mazowieckie.

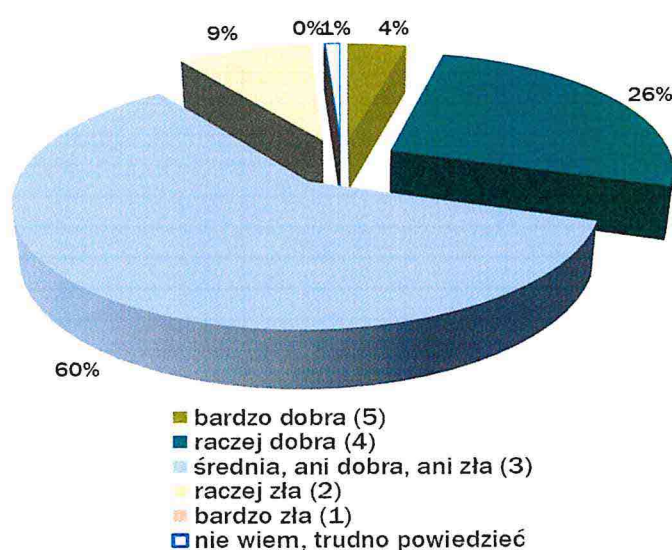
Koła gospodyń wiejskich nie są równomiernie rozmieszczone na mapie regionu. Zdecydowana większość funkcjonuje w subregionie północnym (84), w subregionie środkowym jest ich 75, natomiast najmniej KGW odnotowano w subregionie południowym (40). Co istotne, są to organizacje charakterystyczne dla obszarów wiejskich, choć możliwe jest ich funkcjonowanie w miastach. Największą liczbę KGW odnotowano w powiecie nyskim (47), natomiast najmniejszą - w krapkowickim (4).

3.4. Najważniejsze informacje z badań

Synteza najważniejszych informacji obejmuje badania kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim z roku 2023⁶⁷ oraz ewaluacji systemu wsparcia ES w regionie⁶⁸.

Funkcjonowanie PES/PS w województwie opolskim

Wykres 1. Samoocena sytuacji ekonomicznej podmiotu⁶⁹

Źródło: badanie własne wykonawcy

Większość (60 proc.) przedstawicieli badanych PES/PS ocenia swoją sytuację ekonomiczną w sposób neutralny, 30 proc. jako pozytywną (dobrą lub b. dobrą), a 9 proc. – jako złą (w skali pięciostopniowej średnia wynosi 3,25, co oznacza ocenę bliską opinii neutralnej, czyli 3). Najwyższe oceny najczęściej formułowali przedstawiciele podmiotów zainicjowanych lub założonych przez osoby fizyczne (34 proc.), osoby reprezentujące podmioty zatrudniające pracowników etatowych (35 proc.), badani, którzy pozytywnie oceniają możliwość uzyskania wsparcia (43 proc.), a także dostęp do informacji w obszarze

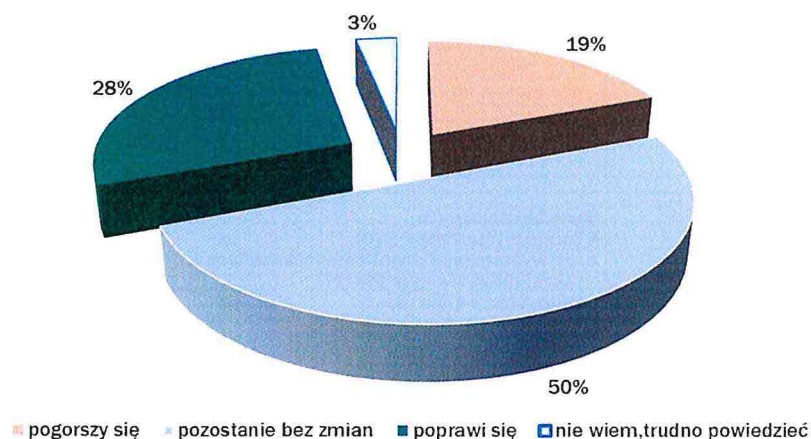
⁶⁷ „Raport na temat aktualnego stanu ekonomii społecznej w województwie opolskim”, Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole, 2023

⁶⁸ „Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim”, Lokalne Badania Społeczne dla Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Opolu, Opole, 2023

⁶⁹ Badanie ilościowe na próbie PES/PS, CATI, N=120

ES (43 proc.). Negatywne oceny sytuacji ekonomicznej wyrażali przede wszystkim badani reprezentujący podmioty niezatrudniające pracowników etatowych (16 proc.).

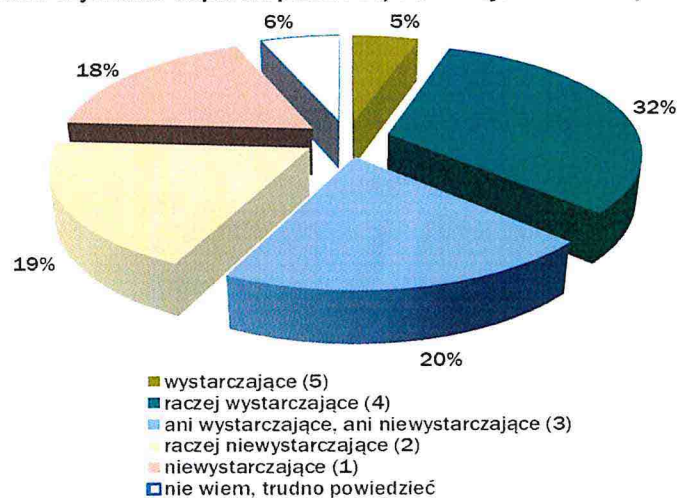
Wykres 2. Perspektywa zmiany sytuacji finansowej podmiotu PES/PE w okresie najbliższego roku

Źródło: badanie własne wykonawcy

Połowa badanych sądzi, że kondycja ekonomiczna ich podmiotów nie zmieni się w okresie najbliższego roku (licząc od daty realizacji pomiaru). Jednocześnie 28 proc. badanych przewiduje poprawę swojej sytuacji ekonomicznej, a 19 proc. jest zdania, że w najbliższym czasie może nastąpić pogorszenie ich stanu finansów. Najbardziej optymistycznie postrzegają najbliższą przyszłość przedstawiciele podmiotów z subregionu północnego (44 proc.), prowadzących działalność gospodarczą (44 proc.), a także pozytywnie oceniających możliwości uzyskania wsparcia w regionie (41 proc.).

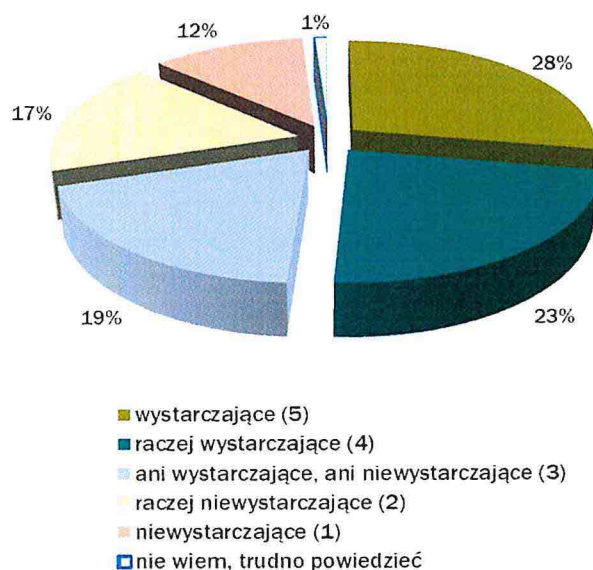
Wykres 3. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w województwie opolskim

Źródło: badanie własne wykonawcy

Opinie na temat możliwości uzyskania wsparcia przez podmioty ekonomii społecznej w regionie są rozproszone. Część (37 proc.) uczestników badania uważa, że jest ona wystarczająca lub raczej wystarczająca, a 39 proc., że wręcz przeciwnie (20 proc. ma neutralną opinie w tej sprawie). Wysoka ocena możliwości uzyskania wsparcia współwystępuje z pozytywną opinią na temat dostępu do informacji w obszarze oferowanego wsparcia (51 proc.), postrzeganiem kondycji ekonomicznej swojego PES/PS jako dobrej (53 proc.), a także wysokim poziomem zadowolenia z usług OWES (55 proc.).

Wykres 4. Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania pomocy przez PES/PS w województwie opolskim

Źródło: badanie własne wykonawcy

Średnia ocena dostępu do informacji o możliwości uzyskania wsparcia w regionie sytuuje się w okolicy oceny neutralnej (3,39), to jest ona ani wystarczająca, ani niewystarczająca. Jednocześnie ponad połowa badanych (51 proc.) formułuje pozytywną opinię na ten temat, a krytyczną 29 proc. uczestników. Najwyższe oceny zostały odnotowane wśród przedstawicieli spółdzielni socjalnych (77 proc.), PES/PS prowadzących działalność gospodarczą (62 proc.), zatrudniających pracowników etatowych (63 proc.), pozytywnie oceniających swoją sytuację ekonomiczną (72 proc.), a także wśród klientów OWES w regionie (75 proc.) oraz osób wyrażających wysoki poziom zadowolenia z usług OWES (76 proc.). Jednocześnie znacznie wyższy rezultat odnotowano w grupie korzystających z usług OWES w subregionie północnym (88 proc.) w porównaniu z klientami OWES w subregionie środkowym (61 proc.).

Wśród niezaspokojonych potrzeb na pierwszym miejscu wymieniano różne formy pomocy finansowej dla PES/PS (28 proc.), w tym m.in. niepowiązane z tworzeniem nowych miejsc pracy (5 proc.), np. na cele inwestycyjno-rozwojowe („na rozwój biznesu...”). Na kolejnych pozycjach znalazły się kwestie związane z dostępem do profesjonalnych usług szkoleniowych, dopasowanych do indywidualnych potrzeb odbiorców - danego PES/PS, kadry menedżerskiej lub podopiecznych (5 proc.), brakiem świadomości i zainteresowania po stronie JST oraz partnerskich relacji z JST (4 proc.), dostępem do usług doradczych (3 proc.), pozyskiwaniem zleceń samorządowych przez PES/PS (3 proc.), dostępem do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia (3 proc.), wsparciem na poziomie administracyjno-organizacyjnym, np. księgowym lub w zakresie rozliczania projektów (3 proc.), pomocą prawną (3 proc.), a także większą transparentnością systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie – chodzi tu m.in. o regulaminy konkursów, w tym kryteria dostępu i wyboru projektów (3 proc.).

Jako oczekiwane, niefinansowe formy wsparcia PES/PS w regionie najczęściej wymieniano pomoc rzeczową. Tego rodzaju przekonanie najczęściej podzielają przedstawiciele podmiotów prowadzących działalność statutową, działających w branżach: edukacji i nauki, kultury i sztuki oraz ochrony zdrowia, jak również PES/PS, dla których najważniejszym źródłem przychodu składki członkowskie. Szeroko rozumianą pomoc w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, a więc identyfikację potencjalnych źródeł finansowania czy wsparcie procesu aplikowania o środki najczęściej wskazywali

przedstawiciele stowarzyszeń, prowadzących działalność gospodarczą lub inną odpłatną, a także pozytywnie oceniający możliwość uzyskania wsparcia przez PES/PS. Pożądane formy wsparcia są uzależnione od najważniejszego źródła przychodu podmiotu, np. wsparcie w nawiązywaniu kontaktów biznesowych, a także szkolenia i doradztwo prawne najczęściej wskazują przedstawiciele PES/PS świadczących usługi na zlecenie JST lub innych instytucji publicznych.

Uzyskane wyniki wskazują, że przedstawiciele sektora ekonomii społecznej są przyzwyczajeni do „tradycyjnego” modelu finansowania, opartego o granty i dotacje publiczne. Zaledwie 14 proc. uczestników pomiaru deklaruje chęć skorzystania z instrumentów o charakterze zwrotnym w okresie najbliższego roku od daty realizacji badania (szczególnie wysoki rezultat odnotowano wśród PES/PS prowadzących działalność gospodarczą – 33 proc.).

Wśród najczęściej wskazywanych trudności wewnętrznych, mających wpływa na funkcjonowanie podmiotu, znalazły się problemy lokalowe (lub inne techniczne). Tego typu opinię najczęściej podzielają przedstawiciele podmiotów zatrudniających nie więcej niż 5 pracowników etatowych, klienci OWES działającego w subregionie środkowym, a także osoby zadowolone z usług OWES. Brak wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy zewnętrznej jako istotny problem zaburzający funkcjonowanie PES/PS wymieniali przede wszystkim przedstawiciele stowarzyszeń, prowadzących działalność gospodarczą lub inną odpłatną, podmioty prowadzące działalność w branży rekreacji, sportu i turystyki oraz PES/PS, które rozpoczęły działalność w 2021 roku lub później, podmiotów niekorzystających z usług OWES oraz wysoko oceniających politykę informacyjną w ramach systemu wsparcia ES w regionie. Ważnym wyzwaniem są również problemy kadrowe: niewystarczająca liczba pracowników, niski poziom zaangażowania i motywacji kadry, a także częsta rotacja w zespołach pracowniczych.

Biurokracja, niejasne i skomplikowane przepisy prawne był najczęściej wskazywaną trudnością zewnętrzną, wpływającą na funkcjonowanie PES/PS. Tego rodzaju opinię najczęściej podzielają przedstawiciele podmiotów zainicjowanych lub utworzonych przez osoby fizyczne oraz PES/PS, których głównym źródłem przychodu są darowizny. Na kolejnych miejscach wymieniano niewystarczające możliwości pozyskania środków finansowych, niski poziom wiedzy na temat ES w otoczeniu, jak również brak zainteresowania instytucji publicznych wspieraniem sektora ES.

Kluczowe wnioski z badania kondycji sektora ES i ewaluacji systemu wsparcia ES

- Współpraca międzyinstytucjonalna w ramach sektora oraz systemu wsparcia ES w województwie opolskim jest niewystarczająca. Tego rodzaju przekonanie podzielają osoby reprezentujące najważniejszych aktorów systemu wsparcia ES (ROPS, IZ RPO WO 2014-2020, IP RPO WO 2014-2020, OWES). W ich ocenie sytuacje kryzysowe, związane z pandemią COVID-19 i wojną w Ukrainie przyczyniły się do osłabienia tej kooperacji, a – niezależnie od wydarzeń losowych - słabo rozwinięta jest kultura współpracy w regionie. Należy dążyć do wzmocnienia współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie, która będzie przekładać się na sprawność funkcjonowania systemu wsparcia ES, a w konsekwencji przyczyni się do bardziej skutecznej realizacji zadań.
- Badania były realizowane w specyficznym momencie, tj. w „okresie przejściowym” między dwiema perspektywami finansowymi UE. Realizowane projekty OWES i ROPS znajdowały się w schyłkowej fazie realizacji lub zostały zakończone (w przypadku OWES w subregionie północnym). Jednocześnie nowe konkursy na kontynuację ww. przedsięwzięć w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 nie były jeszcze ogłoszone. W tych okolicznościach szczególnie uwidoczniły się fundamentalne słabości systemu wsparcia ES w województwie opolskim. Oprócz wymienionego w poprzednim podpunkcie deficytu współpracy międzyinstytucjonalnej należy do nich zaliczyć brak stabilności i ciągłości owego systemu, czego przejawem jest brak dostępu do większości usług OWES we wspomnianym „okresie przejściowym”. Mankamenty systemu wsparcia ES na Opolszczyźnie mają również wymiar terytorialny – przede wszystkim chodzi o brak OWES w subregionie południowym i tym samym długotrwałe pozbawienie odbiorców z tego obszaru dostępu do usług wsparcia. Zaleca się podjęcie działań na rzecz zapewnienia stabilności i ciągłości systemu wsparcia w województwie opolskim, zarówno w krótkiej, jak i w dłuższej perspektywie (np. ogłaszanie konkursów na projekty OWES „na zakładkę”, aby zapewnić odbiorcom stały dostęp do usług wsparcia). Pożądane jest zapewnienie stałego dostępu do wysokiej jakości usług

wsparcia rozwoju ES na całym obszarze województwa opolskiego (w tym w subregionie południowym).

- Istotnym czynnikiem destabilizującym funkcjonowanie systemu wsparcia ES w regionie jest brak wystarczającej liczby organizacji, które mogłyby prowadzić OWES. W województwie opolskim jest zbyt mało podmiotów o odpowiednim potencjale merytorycznym oraz instytucjonalnym, aby móc skutecznie realizować tego rodzaju przedsięwzięcia. Problem braku odpowiedniej liczby organizacji, które mogłyby prowadzić OWES, został zauważony przez przedstawicieli kluczowych interesariuszy systemu wsparcia ES w województwie opolskim. Ważną konsekwencją tego stanu rzeczy jest zmniejszenie liczby subregionów, co należy uznać za pożądany krok (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 usługi OWES będą świadczone w podziale terytorialnym na 2 subregiony: północny oraz środkowo-południowy).
- Poziom wiedzy na temat ekonomii społecznej w regionie jest niewystarczający, zwłaszcza wśród JST (a także innych grup interesariuszy). Informacje na temat systemu wsparcia ekonomii społecznej są dostępne w różnych źródłach i nie zawsze aktualizowane. Brakuje pewnej standaryzacji sposobu ich prezentowania, np. określonego poziomu szczegółowości, podziału merytorycznego oraz hierarchii ważności, co może być istotne zwłaszcza z perspektywy osób bezpośrednio niezaangażowanych w działania na rzecz ekonomii społecznej. Rekomenduje się wzmocnienie polityki informacyjnej w obszarze systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionie. Warto przeprowadzić szczegółowy przegląd dotychczas wykorzystywanych stron internetowych i mediów społecznościowych (ROPS, OWES). Proponuje się ustanowienie standardu sposobu przekazywania informacji, a także zapewnienie wzajemnej spójności ww. nośników. Idąc tym tropem, rekomenduje się dalszy rozwój strony internetowej ROPS (w tym pod kątem możliwości aktualizacji i zapewnienia dostępu do kompleksowej informacji), która mogłaby pełnić rolę kompendium wiedzy na temat sektora ekonomii społecznej oraz możliwości uzyskania wsparcia w regionie. Ponieważ odbiorcy wsparcia (i inne osoby/podmioty zainteresowane wiedzą o ES) są grupą bardzo zróżnicowaną, proponuje się przyjęcie strategii, polegającej na dywersyfikacji sposobu przekazywania informacji (poprzez

dostosowanie ich do potrzeb różnych grup docelowych jak np. PES/PS, JST, czy biznes „tradycyjny”).

- Przedsiębiorstwa społeczne w regionie stoją przed koniecznością profesjonalizacji i ekonomizacji, rozumianych jako zbudowanie trwałych zasobów i potencjałów. W tym kontekście wyzwaniem jest stabilizacja i zapewnienie potencjału do realizacji profesjonalnych usług przez PS, podnoszenie kompetencji menedżerskich, budowanie potencjału instytucjonalnego i wykwalifikowanej kadry. Zaleca się podejmowanie działań zmierzających do zwiększenia stabilności finansowej PS oraz ich większej ekonomizacji i profesjonalizacji. Tego rodzaju rekomendacja jest ważną wskazówką dla instytucji wsparcia, w tym zwłaszcza dla OWES.
- Podobnie, jak w innych regionach kraju, niewystarczająco rozwinięta jest współpraca sektora ekonomii społecznej z biznesem (choć w regionie występują przykłady „dobrych praktyk”). Brakuje mechanizmów współpracy oraz świadomości wzajemnych korzyści. Przedsiębiorcy społeczni i komercyjni często nie widzą możliwości, a nawet potrzeby podejmowania współpracy. Rekomendowane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposób współpracy sektora ekonomii społecznej z biznesem. Podobne działania powinny być skierowane do przedsiębiorców społecznych i „tradycyjnych”.
- Segment podmiotów reintegracyjnych w województwie opolskim jest niewystarczająco rozwinięty: zbyt mała liczba podmiotów, rozproszenie terytorialne, „brak pokrycia” w ujęciu przestrzennym, brak funkcjonowania tzw. „ścieżki reintegracji”, czyli wzajemnego powiązania między różnymi podmiotami reintegracyjnymi, a także między podmiotami reintegracyjnymi a segmentem przedsiębiorczości społecznej oraz otwartym rynkiem pracy. Podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym mają do wypełnienia niezmiernie ważną rolę w sektorze ES (przede wszystkim ze względu na pracę z grupami znajdującymi się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej i zawodowej). Warto zaznaczyć, że główne bariery ich rozwoju mają charakter systemowy: przede wszystkim „sztywne” i „restrykcyjne” ramy prawne oraz brak środków w budżetach JST na tworzenie i wspieranie tego rodzaju podmiotów (również brak świadomości korzyści w środowisku JST, płynących z powstawania tego rodzaju podmiotów).

- Rola JST w obszarze wspierania sektora ekonomii społecznej w województwie opolskim jest niewystarczająca. Nierównomierny jest poziom wiedzy wśród samorządowców i urzędników, a podejmowane działania często są uzależnione od kadencyjności i bieżącej koniunktury politycznej. Powoli upowszechnia się stosowanie aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, jednak obszar ten z pewnością wymaga wsparcia. JST mogą odgrywać kluczową rolę w tworzeniu podstaw rozwoju ES, zatem konieczne jest zwiększenie poziomu ich zaangażowania. Wskazane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat ES w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania aspektów i klauzul społecznych, jak również zlecenia zadań publicznych PES/PS. JST mogą również aktywnie działać na rzecz uniezależnienia PES/PS od wsparcia publicznego, m.in. poprzez edukację, promocję oraz stwarzanie warunków do współpracy biznesowej.
- Szansą rozwoju ekonomii społecznej w regionie jest aktywne włączenie się w proces budowania rynku usług społecznych (w tym w kontekście deinstytucjonalizacji). Co istotne, wspomniany proces znajduje się w fazie początkowej, zatem tego rodzaju perspektywę należy rozpatrywać w ujęciu wieloletnim. W przyszłości PES/PS mogłyby stać się głównym wykonawcą usług społecznych w regionie, co wymaga wzmocnienia działań na rzecz ich profesjonalizacji i ekonomizacji. Warto odnotować, że RPDI zakłada uwzględnienie sektora ES jako ważnego aktora w procesie deinstytucjonalizacji. Pożądane jest włączenie sektora ES jako aktywnego uczestnika i współtwórcy procesu tworzenia rynku usług społecznych oraz deinstytucjonalizacji. Zaleca się wzmocnienie działań na rzecz ekonomizacji i profesjonalizacji PES/PS jako wykonawców usług społecznych.

3.5. Analiza strategiczna

Analiza SWOT na potrzeby OPRES została opracowana w układzie tradycyjnym: mocne (S) i słabe (W) strony dotyczą sytuacji podmiotów ekonomii społecznej oraz systemu wsparcia wewnątrz województwa, a szanse (O) i zagrożenia (T) to czynniki zewnętrzne oddziałujące na kondycję sektora. Elementy wskazane w analizie SWOT stanowią zbiór cech regionu i uwarunkowań zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych, odgrywających

ważną rolę w rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim do 2027 r. Analiza SWOT jest jednym z elementów wspierających planowanie adekwatnych do potrzeb kierunków interwencji. Dane zaprezentowane w poniższej tabeli zostały wypracowane podczas warsztatów strategicznych z udziałem przedstawicieli głównych interesariuszy ekonomii społecznej w regionie.

Tabela 8. Analiza SWOT (mocne i słabe strony, a także szanse, zagrożenia)⁷⁰

Mocne strony	Słabe strony
- Środowisko (wokół) ekonomii społecznej - ludzie i relacje między nimi, ciekawe inicjatywy, nieszablonowe pomysły... - Lokalni liderzy w społecznościach wiejskich - Różnorodność PES-ów w regionie (formy prawne, rodzaj prowadzonej działalności, itp.) - Funkcjonowanie grupy silnych organizacji pozarządowych w regionie - Pozytywna zmiana podejścia w niektórych JST do wsparcia rozwoju ES - Dobra współpraca z częścią LGD w regionie	- Niewystarczająco rozwinięta współpraca międzyinstytucjonalna w ramach systemu wsparcia ES w regionie (m.in. brak partnerskich relacji, niepodjęcie wspólnych działań przez głównych aktorów ES w regionie, brak „kultury współpracy”) - Brak stabilizacji systemu wsparcia ES (niepełne pokrycie terytorialne – brak OWES w subregionie południowym, „okres przejściowy” między dwiema perspektywami finansowymi UE, silna rotacja kadry OWES, zagrożenie utratą zasobów...) - Brak wystarczającej liczby podmiotów o wystarczającym potencjale do prowadzenia OWES - Niski potencjał większości istniejących organizacji (brak specjalizacji, niski poziom profesjonalizmu, niechęć do ekonomizacji, koncentracja wokół „tradycyjnych” form aktywności) - Brak silnej federacji (sieci) organizacji pozarządowych w regionie - Zróżnicowany poziom współpracy sektora ES z JST (uzależniony od uwarunkowań lokalnych) - Niski (stały) poziom zlecania zadań publicznych przez instytucje publiczne (postrzegany brak zaufania i potrzeba kontroli, niski poziom stosowania klauzul i aspektów społecznych...) - Niski poziom wiedzy o ekonomii społecznej (niska rozpoznawalność, negatywny wizerunek, stereotypy na temat ES) - Słabo rozwinięta współpraca sektora ES z biznesem - Brak innowacyjności przeważającej liczby PES/PS w regionie - Rozproszenie PES/PS ze względu na branżę i rodzaj prowadzonej działalności (trudności z sieciowaniem PES/PS, tworzeniem klastrów branżowych itp.)

⁷⁰ Synteza na podstawie warsztatów strategicznych

Mocne strony	Słabe strony
Szanse	Zagrożenia
- Nowa perspektywa finansowa UE w kontekście środków na wsparcie rozwoju ES - Korzystne położenie geograficzne województwa opolskiego jako potencjał rozwojowy (blisko większych aglomeracji, na szlaku komunikacyjnym między konurbacją górnośląską a Wrocławiem) - Znaczący potencjał sektora edukacji i szkolnictwa wyższego w regionie - Upowszechnianie edukacji o ekonomii społecznej, włączanie ES do programów nauczania, tworzenie Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji (LOWE) w placówkach edukacyjnych - Włączanie sektora ES w rozwój rynku usług społecznych i proces deinstytucjonalizacji (w tym usług skierowanych do rosnącej grupy seniorów w regionie)	- Negatywne trendy demograficzne w regionie: depopulacja i starzenie się społeczeństwa - Niższy potencjał gospodarczy niż w większości województw - Pogarszająca się sytuacja budżetowa samorządów lokalnych - Kadencyjność w samorządach, uzależnienie wsparcia rozwoju ES od lokalnych uwarunkowań politycznych - „Rezerwat projektowy” – rozwój ekonomii społecznej w systemie projektowym, brak stałych, systemowych rozwiązań w tym obszarze - Potencjalne trudności związane z uruchomieniem środków w ramach nowej perspektywy finansowej UE

Podczas warsztatów strategicznych w ramach prac nad aktualizacją OPRES dokonano również przeglądu „tradycyjnych” i „nowych” (potencjalnych) obszarów rozwoju ekonomii społecznej w województwie opolskim⁷¹. W rezultacie zauważono potrzebę zintegrowanego (przy niezbędnej autonomii merytorycznej) podejścia do wspierania ww. kierunków, które dotychczas postrzegano jako odrębnie funkcjonujące sfery, wymagające zupełnie innych rozwiązań oraz instrumentów pomocowych.

Tabela 9. „Tradycyjne” i „nowe” obszary rozwoju ekonomii społecznej⁷²

Tradycyjnie silne domeny ekonomii ES	Potencjalne obszary rozwoju ES	Komentarz
- Edukacja - Kultura - Rekreacja sport, turystyka - Gastronomia	- Turystyka społeczna - Społecznie zaangażowane rolnictwo - Lokalny potencjał kulturowy	Wskazany jest zintegrowany rozwój i wsparcie wymienionych obszarów, zarówno „tradycyjnych”, jak i „nowych”, potencjalnych kierunków ekspansji sektora ES.
- Pomoc społeczna (w tym usługi socjalne) - Aktywizacja zawodowa - Usługi porządkowe	- Usługi społeczne	Po uchwaleniu ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (2019) oraz ustawy o ekonomii społecznej (2022) niezbędne jest całościowe potraktowanie usług społecznych (wszystkich 14 ustawowo zdefiniowanych kategorii) jako kluczowego obszaru rozwoju ES w regionie.

⁷¹ Zestawienie „Kluczowych sfer rozwoju w województwie opolskim jako możliwości rozwoju ekonomii społecznej” zostało opublikowane w dotychczas obowiązującym „Opolskim Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2016-2022”.

⁷² Synteza na podstawie warsztatów strategicznych

Tradycyjnie silne domeny ekonomii ES	Potencjalne obszary rozwoju ES	Komentarz
	- Ekologia, selektywna zbiórka odpadów, recykling - OZE - Budownictwo społeczne - Melioracja wodna	Ze względu na swoją specyfikę (kosztowne wyposażenie, narzędzia, potrzeby inwestycyjne) wskazane obszary rozwojowe potrzebują silniejszych instrumentów finansowych (np. poprzez połączenie już istniejących).

Zintegrowane podejście do tworzenia systemu wsparcia ekonomii społecznej wiąże się z koniecznością tworzenia interdyscyplinarnej diagnozy potrzeb i zasobów, a także budowaniem ścisłych powiązań różnych obszarów szeroko rozumianej polityki społecznej regionu. Oznacza to kontynuowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych poprzez rozwój usług społecznych dla wszystkich mieszkańców w tym szczególnie osób najbardziej potrzebujących – tj. zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W tym kontekście bardzo istotne jest wzmocnienie mechanizmów partycypacyjnych, opartych na uruchomieniu oraz łączeniu lokalnych zasobów i potencjałów (np. miejscowe podmioty ekonomii społecznej mogą być realizatorami wysokiej jakości usług społecznych dla różnych grup mieszkańców, a także aktywnie uczestniczyć w procesie deinstytucjonalizacji).

Prognozowanie zmian w zakresie objętym dokumentem jest zadaniem niezmiernie trudnym, przede wszystkim ze względu na obszerność i różnorodność poruszanych zagadnień. Oznacza to również, że realizacja celów Programu jest uzależniona od licznych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, wpływających lub mogących wpłynąć na wykonywanie poszczególnych zadań. OPRES będzie realizowany w powiązaniu z pozostałymi dokumentami programowymi, jakie obowiązują w województwie opolskim, a środki finansowe na realizację zaplanowanych zadań będą pochodzić z różnych źródeł. W proces wdrażania dokumentu w oczywisty sposób będą zaangażowane instytucje samorządowe (szczególnie wojewódzkiego, powiatowego i gminnego), ale również administracja centralna, ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, podmioty ekonomii społecznej, biznes, środowiska akademickie, jak również lokalni liderzy, grupy nieformalne, przedstawiciele różnych środowisk społecznych. Miarą sukcesu Programu będzie osiągnięcie postępu w zakresie rozwoju sektora ekonomii społecznej, a także – szerzej – podniesienia jakości życia i stopnia rozwoju społecznego w regionie. Oczekuje się, że do roku 2027 w regionie osiągnięty zostanie postęp we wszystkich kluczowych obszarach objętych niniejszym Programem, przy czym sposób mierzenia dynamiki zmian musi być

oparty na dowodach. Oznacza to konieczność odwołania się zarówno do miar obiektywnych (np. danych statystycznych), jak i wyników badań opartych na deklaracjach.

4. Część operacyjna

4.1. Priorytety, kierunki strategiczne i działania

Działania w ramach OPRES będą – co do zasady – adresowane do **wszystkich (grup) mieszkańców regionu**. W ramach Programu można wyróżnić kilka grup docelowych o charakterze instytucjonalnym, które mogą być nie tylko odbiorcami, ale również (współ)realizatorami zadań przewidzianych w ramach wspomnianego dokumentu:

- instytucje publiczne w regionie, w tym Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Opolski Urząd Wojewódzki,
- ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES),
- podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) i ich jednostki organizacyjne (np. OPS/CUS, PCPR, PUP),
- przedsiębiorcy i organizacje pracodawców,
- Opolskie Centrum Rozwoju Gospodarki,
- uczelnie wyższe,
- związki zawodowe,
- lokalni liderzy (np. radni, sołtysi), grupy nieformalne (np. sąsiedzkie).

Poniżej prezentujemy strukturę operacyjnej części dokumentu. Dla wszystkich obszarów zaplanowanych w niniejszym dokumencie wyznaczone zostały cele strategiczne i operacyjne, a także kierunki działań oraz wskaźniki, które posłużą do pomiaru poziomu ich wdrażania. Kierunki działań zostały zdefiniowane w postaci celów operacyjnych. Oszacowanie stopnia realizacji tych przedsięwzięć umożliwi wprowadzenie stosownych korekt, czy uzupełnień w kolejnych latach. Wskaźniki te zostaną wykorzystane przy opracowywaniu rocznych sprawozdań z monitoringu OPRES, jak również badań kondycji sektora ES i ewaluacji systemu wsparcia ES w regionie.

Głównym celem OPRES jest zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rozwoju województwa opolskiego.

W dokumencie sformułowane zostały 3 główne priorytety, odpowiadające na potrzeby sektora ES w województwie opolskim:

- Priorytet pierwszy to „Upowszechnianie wiedzy o ekonomii społecznej w regionie”, którego efektem powinien być wzrost poziomu wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym,
- Priorytetem drugim jest „Rozwój i wzmocnienie systemu wsparcia ekonomii społecznej”, którego oczekiwanym rezultatem jest stworzenie stabilnego i efektywnego systemu wsparcia PES/PS,
- Trzeci priorytet ustalono jako „Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PES/PS”, co sprzyjać będzie m.in. zwiększeniu liczby PES/PS oraz ilości świadczonych przez nie usług.

Tabela 10. Cele, priorytety i planowane działania OPRES

Cel główny Programu:
Zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w rozwoju województwa opolskiego

Priorytet 1: Upowszechnianie wiedzy o ekonomii społecznej w regionie

Cel główny dla priorytetu: Wzrost wiedzy i świadomości społecznej na temat roli i znaczenia ekonomii społecznej w rozwoju regionalnym

Cele szczegółowe:

1. Upowszechnianie idei ekonomii społecznej w regionie
2. Promocja marki i produktów ekonomii społecznej
3. Wzrost poziomu wiedzy na temat na temat funkcjonowania PES/PS
4. Wzrost umiejętności prowadzenia skutecznej promocji sektora ES

Działania:

- Prowadzenie kampanii informacyjno-promocyjnych adresowanych do odbiorców instytucjonalnych oraz różnych grup odbiorców indywidualnych (m.in. na promocja idei ES, jak również marki oraz produktów lub usług PES/PS)
- Organizacja przedsięwzięć zwiększających widoczność PES/PS jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie sprzedaży produktów i usług świadczonych przez PES/PS, w tym poza środowiskiem ES (np. targi ekonomii społecznej)
- Promocja współpracy międzyinstytucjonalnej w regionie, w tym wspólnych działań instytucji pomocy i integracji społecznej, rynku pracy, „trzeciego sektora”, uczelni wyższych oraz podmiotów prywatnych na

rzecz rozwoju ES - Upowszechnianie idei partnerstwa lokalnego, a także uwzględnianie roli PES/PS w budowaniu rozwoju lokalnego - Promocja ekonomii społecznej poprzez system edukacji oraz szkolnictwa wyższego - Włączanie obszaru ES do programu nauczania szkół oraz uczelni wyższych w regionie - Upowszechnianie wiedzy na temat zlecania zadań publicznych NGO i PES wśród przedstawicieli JST - Upowszechnianie wiedzy na temat stosowania klauzul i aspektów społecznych wśród przedstawicieli JST - Włączanie obszaru ES do lokalnych polityk publicznych					
Wskaźniki					
Nazwa	źródło danych	wartość bazowa	wartość docelowa	częstość pomiaru	sposób zbierania danych
liczba wydarzeń promujących PES/PS oraz ich produkty lub usługi	ROPS, OWES	b/d	10	raz na rok	badania ROPS
liczba działań promocyjno-edukacyjnych z obszaru ES w szkołach oraz uczelniach wyższych	ROPS	b/d	100 godzin	raz na rok	badania ROPS
udział wartości udzielonych zamówień publicznych z zastosowaniem klauzul społecznych w wartości udzielonych zamówień publicznych ogółem	GUS, ROPS	b/d	5 proc.	raz na rok	opracowania GUS, badania ROPS

Priorytet 2: Rozwój i wzmocnienie systemu wsparcia ekonomii społecznej
Cel główny priorytetu: Stworzenie stabilnego i efektywnego systemu wsparcia PES/PS
Cele szczegółowe: 1. Zapewnienie wysokiej jakości usług wsparcia dla PES/PS 2. Wzmocnienie roli PES/PS jako dostawcy usług w środowisku lokalnym (w tym usług społecznych) 3. Rozwój infrastruktury organizacyjno-prawno-ekonomicznej dla tworzenia i wsparcia PES/PS
Działania: - Działania na rzecz włączenia PES/PS do systemu usług społecznych w regionie - Tworzenie we współpracy z samorządami powiatowymi i gminnymi lokalnych map potrzeb pod kątem usług społecznych - Działania na rzecz włączenia PES/PS w proces deinstytucjonalizacji w regionie - Tworzenie regionalnej sieci współpracy OWES - Tworzenie regionalnych sieci kooperacji PES o charakterze reintegracyjnym - Wyznaczanie kierunków rozwoju ES - Prowadzenie badań i analiz dotyczących rozwoju opolskiej ES

Wskaźniki					
Nazwa	źródło danych	wartość bazowa	wartość docelowa	częstość pomiaru	sposób zbierania danych
liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem OWES	ROPS, OWES, WUP	158	250	raz na rok	badania ROPS, sprawozdania OWES
liczba działań edukacyjnych skierowanych do PES/PES	ROPS, OWES, WUP	b/d	100	raz na rok	badania ROPS, sprawozdania OWES
liczba pracowników lub wolontariuszy PES/PS, którzy podnieśli kompetencje w obszarze ES	ROPS, OWES, WUP	41	70	raz na rok	badania ROPS, sprawozdania OWES

Priorytet 3 Wzmocnienie potencjału organizacyjnego i ekonomicznego PES/PS Cel główny priorytetu: Zwiększenie liczby PES/PS oraz ilości świadczonych przez nie usług					
Cele szczegółowe: 1. Zwiększenie liczby PES/PS w regionie 2. Zwiększenie liczby członków i pracowników PES/PS 3. Zwiększenie poziomu profesjonalizacji oraz ekonomizacji PES i NGO					
Działania: - Usługi animacji lokalnej (usługi animacyjne) - Usługi rozwoju ekonomii społecznej (usługi inkubacyjne) - Usługi wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych (usługi biznesowe) - Działania na rzecz profesjonalizacji i ekonomizacji PES i NGO					
Wskaźniki					
nazwa	źródło danych	wartość bazowa	wartość docelowa	częstość pomiaru	sposób zbierania danych
liczba miejsc pracy powstałych w PES/PS dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	KPRES	328	420	raz na rok	badania ROPS, sprawozdania OWES
liczba aktywnych jednostek reintegracyjnych (ZAZ, WTZ, CIS, KIS)	ROPS, OWES, WUP	34	40	raz na rok	badania ROPS, sprawozdania OWES
liczba podmiotów posiadających status PS	Opolski Urząd Wojewódzki	15	50	raz na rok	Rejestr Jednostek Pomocy Społecznej

4.2. Wdrażanie, monitoring i ewaluacja Programu

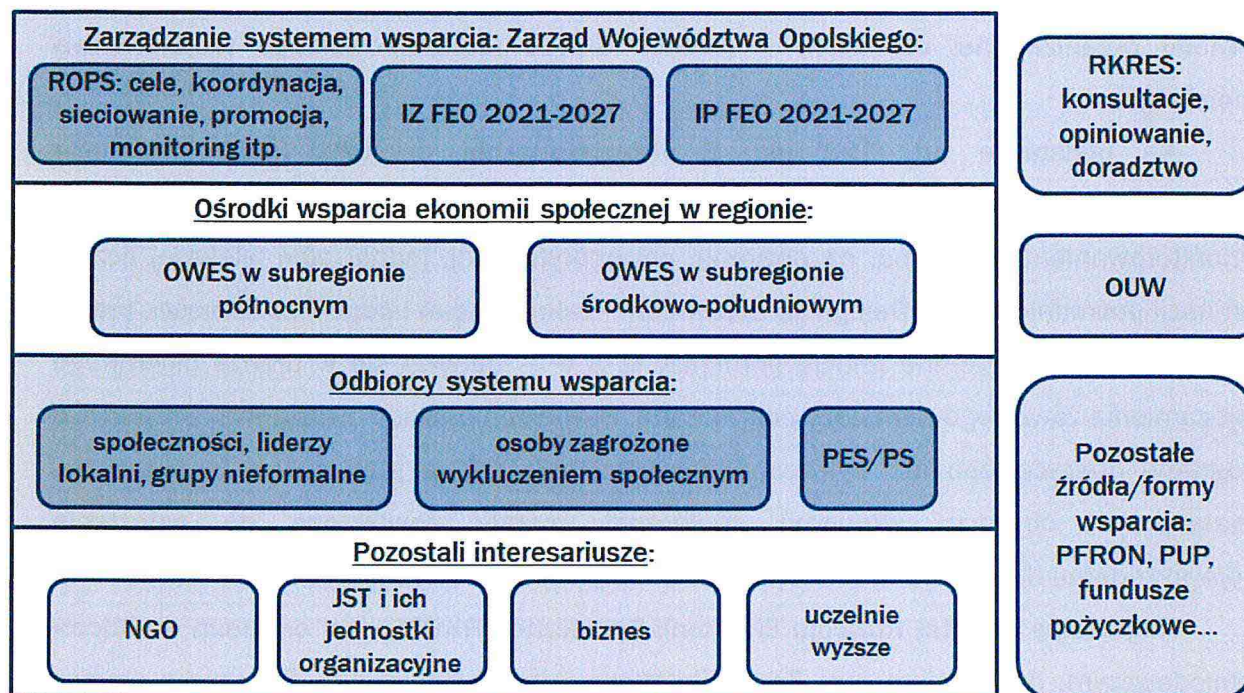
Warunkiem sprawnej oraz efektywnej realizacji celów OPRES jest opracowanie systemu monitoringu i ewaluacji. Skuteczne prowadzenie polityk publicznych wymaga współpracy międzyinstytucjonalnej oraz koordynacji podejmowanych działań wraz z zapewnieniem udziału głównych interesariuszy. Zaproponowane poniżej założenia systemu wdrażania, monitoringu, ewaluacji i aktualizacji Programu tworzą ramowy model zarządzania strategicznego w zakresie polityki wsparcia ekonomii społecznej w regionie.

Wdrażanie

Realizacja celów Programu oraz wymienionych w niej działań zależeć będzie od sprawności Województwa Opolskiego i jego jednostek organizacyjnych. Wskazane cele oraz zaprojektowane działania mogą być zrealizowane poprzez współpracę międzyinstytucjonalną, w tym międzysektorową, obejmującą m.in. instytucje publiczne, a także organizacje pozarządowe i sektor ekonomii społecznej, ale również lokalnych liderów i grupy nieformalne, przedsiębiorców, czy sektor akademicki. Strategia będzie realizowana w powiązaniu z pozostałymi dokumentami programowymi, jakie obowiązują w regionie, a także na poziomie krajowym. Wobec obszernego i różnorodnego zestawienia problemów społecznych, wskazanych w diagnozie, rekomendowane jest wzmocnienie współpracy międzyinstytucjonalnej na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

Na poniższym schemacie zaznaczono najważniejszych aktorów systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie opolskim wraz z ich wzajemnymi powiązaniami (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027).

Ilustracja 2. System wsparcia ES w województwie opolskim

ROPS jest kluczową instytucją merytoryczną, odpowiedzialną m.in. za tworzenie celów i priorytetów, jak również realizację działań w ramach systemu wsparcia, prowadzenie badań i analiz oraz szeroko rozumianą stymulację i rzecznictwo (lobbing) na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie. W tym miejscu warto przypomnieć zapisy Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej, określające rolę ROPS we wspomnianym systemie wsparcia. Na poziomie województwa za realizację zadań związanych z szeroko rozumianą polityką społeczną odpowiada Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. Warto dodać, że w ramach nowej perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 część dotychczasowych kompetencji koordynacyjnych ROPS w obszarze ekonomii społecznej przeniesiono na poziom krajowy.

Rolę Instytucji Zarządzającej Regionalnym „Fundusze Europejskie dla Opolskiego na lata 2021-2027” w zakresie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) pełni Zarząd Województwa Opolskiego. Oznacza to, że skupia on najważniejsze instrumenty finansowe realizacji polityki społecznej w regionie (np. obsługę konkursów dotacyjnych), co sprzyja jego szczególnej silnej pozycji również w systemie wsparcia ekonomii społecznej.

Instytucją Zarządzającą FEO 2021-2027 jest Zarząd Województwa Opolskiego. Na podstawie uregulowań zawartych w regulaminie wewnętrznym UMWO przygotowanym

przez Zarząd Województwa Opolskiego obowiązki IZ pełnią oddelegowane do tego celu komórki organizacyjne, działające w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego.

Na podstawie art. 123 ust. 6 Rozporządzenia nr 1303/2013, Instytucja Zarządzająca może powierzyć część zadań związanych z zarządzaniem, kontrolą i monitorowaniem Programu, na poziomie osi priorytetowej, jednej albo większej liczbie instytucji pośredniczących. Delegacja uprawnień – zakres zadań i odpowiedzialności, prawa i obowiązki oraz wzajemne relacje pomiędzy IZ a IP – odbywa się w drodze pisemnego porozumienia zawartego pomiędzy podmiotami. Powierzenie zadań związanych z realizacją programu operacyjnego nie wyłącza odpowiedzialności IZ za jego całkowitą realizację. Działania w obszarze ekonomii społecznej zostały powierzone do wdrożenia Wojewódzkiemu Urzędowi Pracy w Opolu jako Instytucji Pośredniczącej FEO 2021-2027.

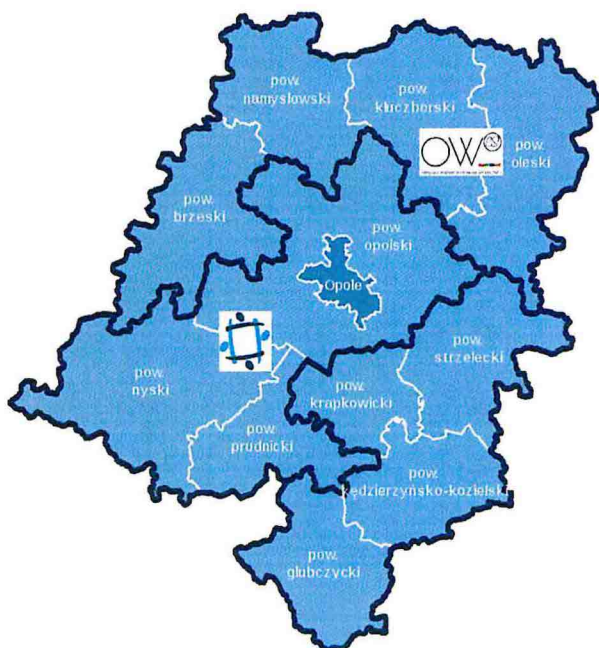
Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (RKRES) jest organem doradczopiniotawczym, działającym przy Zarządzie Województwa Opolskiego. Zgodnie z ustawą o ekonomii społecznej w jego skład wchodzi przedstawiciele różnych interesariuszy systemu wsparcia ekonomii społecznej: marszałka województwa, wojewody, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów ekonomii społecznej, wojewódzkiej rady działalności pożytku publicznego, związków spółdzielczych, instytutów badawczych, uczelni, związków zawodowych i organizacji pracodawców. Zadaniem Komitetu jest formułowanie opinii w kwestiach ważnych dla rozwoju sektora ekonomii społecznej, wyznaczanie kierunków rozwoju, zatwierdzanie wyników badań i analiz, a także bieżący monitoring stopnia realizacji celów OPRES.

Na powyższym schemacie uwzględniono również Opolski Urząd Wojewódzki w Opolu. Wynika to z faktu, że - po uchwaleniu ustawy o ekonomii społecznej w roku 2022 r. - za nadawanie statusu przedsiębiorstwa społecznego odpowiada wojewoda.

Ponadto interesariuszami systemu wsparcia ES są jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego, organizacje „trzeciego sektora”, przedsiębiorcy komercyjni, jak również środowiska akademickie w regionie.

Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w regionie (OWES):

Ilustracja 3. Mapka województwa opolskiego z podziałem na subregiony (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020)⁷³

W ramach perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 w województwie opolskim funkcjonowały 2 akredytowane OWES, działające w podziale na 3 subregiony:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski i namysłowski),
- subregion środkowy (powiaty: miasto Opole, opolski, nyski i prudnicki),
- subregion południowy (powiaty: krapkowicki, kędzierzyńsko-kozielski, strzelecki i głubczycki).

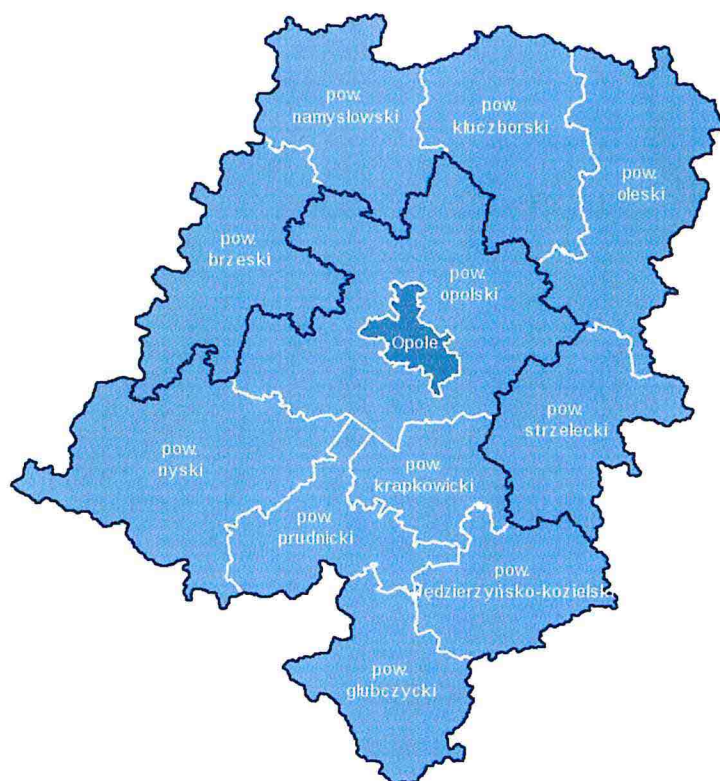
W regionie prowadziły działalność następujące ośrodki:

- ✓ **Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Kluczborku**, działający w partnerstwie: PROFES Spółdzielnia Socjalna oraz Powiatowy Urząd Pracy w Kluczborku (w subregionie północnym),
- ✓ **Opolski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej**, działający w partnerstwie: Stowarzyszenie Miejski Klub Sportowy SUPLES z Krapkowic oraz Powiat Krapkowicki (w subregionie środkowym).

⁷³ Opracowanie własne na podstawie:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojew%C3%B3dztwo_opolskie_powiaty.svg (data dostępu: 11.05.2023 r., godz. 14:38)

Ilustracja 4. Mapka województwa opolskiego z podziałem na subregiony (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027)⁷⁴

Z kolei w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 w województwie opolskim wprowadzony został nowy podział terytorialny na 2 subregiony:

- subregion północny (powiaty: kluczborski, oleski, brzeski, namysłowski i strzelecki),
- subregion środkowo-południowy (powiaty: miasto Opole, głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski krapkowicki, opolski, nyski i prudnicki).

OWES świadczą usługi na rzecz odbiorców końcowych, w tym podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Wsparcie OWES jest również kierowane do społeczności lokalnych, lokalnych liderów, czy grup inicjatywnych. Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej są wyodrębnionymi pod względem organizacyjnym i rachunkowym jednostkami lub partnerstwami podmiotów, powołanymi na rzecz realizacji usług wsparcia ES oraz niedziałającymi dla osiągnięcia zysku (lub przeznaczającymi zysk na działania

⁷⁴ Opracowanie własne na podstawie:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Wojew%C3%B3dztwo_opolskie_powiaty.svg (data dostępu: 11.05.2023 r., godz. 14:38)

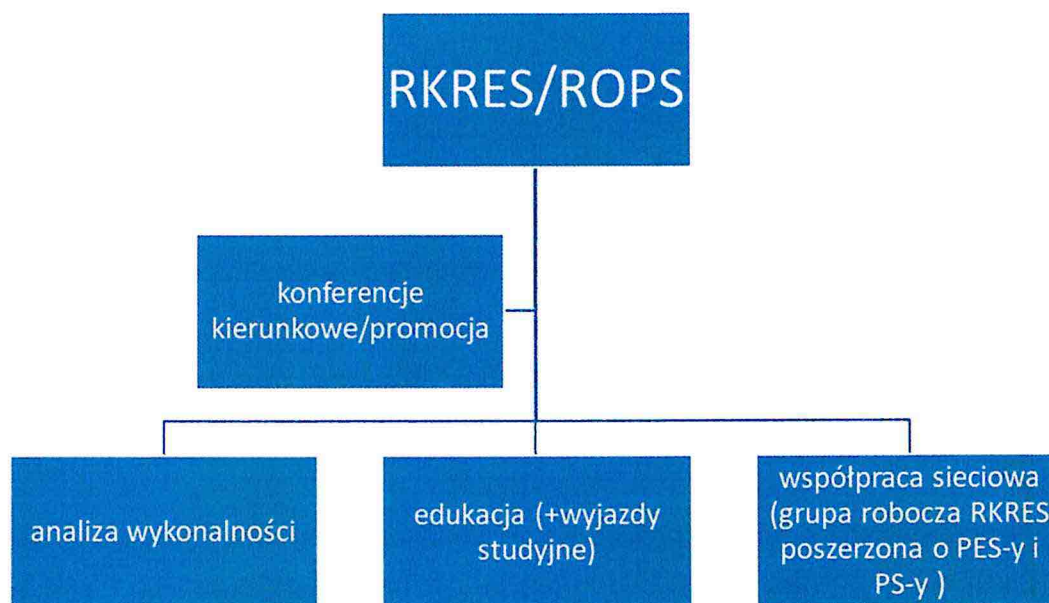
OWES). OWES realizują swoje działania m.in. poprzez współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, osobami fizycznymi i przedsiębiorstwami.

Laboratorium nowych rozwiązań

Ważnym elementem działań systemu wsparcia mogą być prace koncepcyjno-wdrożeniowe nad nowymi ideami, pomysłami, innowacjami i dobrymi praktykami. Pożądane jest stworzenie systemowego mechanizmu rozpowszechnienia rozwiązań, który łączyłby różnych aktorów regionalnej ekonomii społecznej, jej potencjalnych sojuszników (samorządy lokalne, biznes, sektor akademicki). Podczas warsztatów strategicznych wypracowany został następujący model kooperacji rozwojowej składający się z trzech poziomów:

1. Strategiczny: Nowy pomysł, praktyka czy rozwiązanie jest omawiane na posiedzeniu RKRES, Jeśli zostanie uznane za posiadające potencjał rozwojowy i wymagające systemowego wsparcia, ROPS we współpracy z OWES przygotowuje i koordynuje dalsze działania.
2. Merytoryczno-promocyjny: Zorganizowanie konferencji/wydarzeń dotyczących nowej idei/innowacji, na które zapraszane byłyby wszystkie potencjalnie zainteresowane osoby (i podmioty), także spoza środowiska ekonomii społecznej. Obok realizacji zadań merytorycznych wspomniane wydarzenia miałyby również odpowiedni wydźwięk promocyjny (wykraczający poza sferę ekonomii społecznej).
3. Edukacyjno-wdrożeniowy: Na tym etapie przygotowywana jest analiza wykonalności, która zawiera wszechstronny opis proponowanego rozwiązania, zawierający kalkulację i źródła finansowania, analizę prawną, potencjał rozwojowy. Następnie - w oparciu o przygotowany materiał (analizę wykonalności) – mogłyby zostać zorganizowane warsztaty edukacyjne (w tym wizyty studyjne), przygotowujące zainteresowane podmioty ekonomii społecznej do implementacji danej praktyki. Ważnym elementem wdrożeniowym jest stworzenie stałej grupy roboczej wspierającej i monitorującej daną praktykę. Aby zapewnić przepływ informacji, a także finansowanie współpracy pomiędzy RKRES a podmiotami zainteresowanymi daną innowacją, prace mogłyby być organizowane w formie grup roboczych z udziałem przedstawicieli RKRES i PES/PS.

Ilustracja 5. Mechanizm funkcjonowania „Laboratorium nowych rozwiązań”

Komunikacja społeczna

Warunkiem sprawnej realizacji działań zaplanowanych w ramach OPRES jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia komunikacyjnego. Zakłada się, że komunikacja społeczna będzie oparta przede wszystkim na trzech filarach: portalach internetowych (w tym społecznościowych), mediach lokalnych (papierowych i elektronicznych), a także kontaktach bezpośrednich.

Nośniki informacji/kanały komunikacji z grupami docelowymi:

- strona internetowa ROPS jako kluczowy nośnik – kompendium wiedzy na temat ES w regionie,
- strony internetowe OWES,
- profile ww. instytucji na portalu Facebook,
- media lokalne: prasa i lokalne portale informacyjne,
- fora internetowe, grupy dyskusyjne,
- biuletyny informacyjne,

- komunikacja za pośrednictwem miejscowych instytucji i organizacji, np. JST i NGO w regionie,
- spotkania bezpośrednio z różnymi grupami odbiorców (np. animacyjne).

W tym kontekście warto również podkreślić rolę edukacji na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, w tym współpracy z placówkami edukacyjnymi oraz uczelniami wyższymi w regionie. Między innymi chodzi o wprowadzanie elementów ekonomii społecznej do programów nauczania. Dodajmy, że od 1 września 2023 r. w szkołach ponadpodstawowych wprowadzono przedmiot „Biznes i Zarządzanie”, który zawiera elementy ekonomii społecznej. Tego rodzaju działania powinny być wzmocnione, aby młodzi ludzie mogli poznawać ideę ekonomii społecznej jako potencjalną ścieżkę rozwoju zawodowego. Ponadto warto zaznaczyć, że uczelnie wyższe mogą pełnić rolę zaplecza eksperckiego dla sektora ekonomii społecznej, a także instytucji wspierających ES w regionie.

Monitoring

Monitoring ma na celu gromadzenie oraz analizę danych na temat przebiegu realizacji Programu, pozwalając na identyfikację ewentualnych trudności i wprowadzanie stosownych korekt. Opracowanie systemu monitorowania umożliwi gromadzenie bieżących danych, dotyczących postępów we wdrażaniu oraz osiąganiu zaplanowanych w Programu celów. Pozwoli również na obserwację rezultatów prowadzonych działań, a – w razie potrzeby – wprowadzenie niezbędnych aktualizacji oraz korekt. Zakres monitoringu i ewaluacji OPRES wyznaczają cele strategiczne oraz zaplanowane działania. Dla skutecznego prowadzenia monitoringu konieczne jest systematyczne gromadzenie i analiza danych, obejmujących m.in.: trendy rozwojowe, wskaźniki, czy dane na temat rzeczowych oraz finansowych postępów realizowanych projektów (ROPS i OWES). Stworzenie kompleksowego zbioru (bazy) danych zapewni przepływ informacji między wszystkimi osobami i podmiotami, zaangażowanymi we wdrażanie OPRES.

Zakłada się, że monitoring Programu będzie prowadzony przez Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej. Proponuje się powołanie w ramach RKRES Grupy roboczej ds. monitoringu OPRES, a także Koordynatora ds. monitoringu, odpowiedzialnego za proces gromadzenia danych.

Dla usprawnienia prac nad rozwiązywaniem ewentualnych problemów w zidentyfikowanych obszarach tematycznych rekomendowane jest powołanie Grupy roboczej ds. monitoringu w ramach Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej, w skład którego wejdą przedstawiciele różnych instytucji i podmiotów, osoby zainteresowane oraz kompetentne w obszarze planowania strategicznego. Liczba członków i skład grupy może się zmieniać, w zależności od aktualnych potrzeb. Spotkania grupy, oparte na wypracowanych standardach współpracy, powinny mieć charakter cykliczny. Rekomendowane jest, aby odbywały się one nie rzadziej niż raz na rok. Do zadań Zespołu należeć będzie m.in. realizacja podjętych przedsięwzięć, monitoring stopnia realizacji poszczególnych zadań, inicjowanie nowych działań, umożliwiających realizację celów strategicznych, przekazywanie wniosków i sugestii Koordynatorowi ds. monitoringu. Za organizację spotkań wspomnianej grupy odpowiadać będzie jej przewodniczący, pełniący jednocześnie rolę Koordynatora ds. monitoringu.

Informacje na potrzeby monitoringu będą zbierane w cyklach rocznych. W razie potrzeby pozyskiwane będą również informacje pochodzące ze źródeł zewnętrznych (np. Bank Danych Lokalnych GUS). Na tej podstawie opracowywane będą coroczne sprawozdania z monitoringu OPRES, zawierające m.in. analizę wskaźników odzwierciedlających aktualny poziom realizacji założonych celów i zadań, jak również syntetyczny opis najważniejszych działań, podjętych w ramach Programu. Najważniejsze wymagania efektywnego monitoringu to: jasne i przejrzyste kryteria, pozwalające na obiektywną ocenę przebiegu procesu realizacji Programu, a także dostarczanie podstaw do podejmowania decyzji, zarówno w kwestiach szczegółowych, jak i strategicznych.

Podmioty zaangażowane w realizację poszczególnych zadań będą zobowiązane do przekazywania Koordynatorowi danych za rok poprzedni do końca lutego każdego roku. Wspomniany Koordynator będzie odgrywać ważną rolę jako osoba bezpośrednio nadzorująca stopień realizacji zaplanowanych zadań. Główne zadania koordynatora polegać będą na bieżącej analizie stanu realizacji działań (m.in. poprzez wartość wskaźników), jak również obserwacji uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, wpływających lub mogących wpłynąć na wykonywanie poszczególnych zadań.

Skuteczny monitoring musi obejmować ocenę przebiegu realizacji Programu, tj. jej celów i zadań oraz uzyskiwanych efektów. Monitoring wypełnia zatem dwie podstawowe funkcje: sprawdzającą i korygującą. Funkcja sprawdzająca polega na analizie wykonanych

przedsięwzięć w relacji do założonych celów. Z kolei funkcja korygująca sprowadza się do dokonywania stosownych aktualizacji oraz zmian, wynikających ze szczególnie istotnych okoliczności, których nie dało się przewidzieć w fazie tworzenia dokumentu.

Ewaluacja

Celem ewaluacji jest dostarczenie nie tylko bieżących informacji na temat stanu realizacji OPRES, lecz przede wszystkim ocena rzeczywistych efektów podejmowanych działań. Badania ewaluacyjne prowadzone będą w trakcie realizacji Programu oraz po jego zakończeniu. Wyniki ewaluacji zostaną wykorzystane do wprowadzenia niezbędnych korekt. Zaplanowano partycypacyjny model ewaluacji, polegający na włączeniu przedstawicieli różnych środowisk, grup społecznych i sektorów.

Warto zaznaczyć, że ocena oddziaływania tego rodzaju dokumentów jest trudnym zadaniem, zwłaszcza, że na kondycję społeczno-ekonomiczną (w tym stan sektora ekonomii społecznej) wpływa wiele czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych (ponadlokalnych). OPRES określa główne kierunki i ramy polityki rozwoju ekonomii społecznej, natomiast proces jego realizacji ma charakter rozproszony. Oznacza to, że odpowiedzialność za realizację poszczególnych zadań jest zdywersyfikowana pomiędzy instytucje i organizacje lokalne, działające w różnych obszarach życia. Na rezultaty tych działań i zarazem sytuację społeczno-gospodarczą regionu wpływają również trendy ogólnopolskie, a nawet globalne.

Ewaluacja Programu będzie prowadzona w oparciu o następujące kryteria:

- **Adekwatność/trafność** – rozumiana jako ocena sposobu doboru zastosowanych instrumentów pod kątem realizacji celów Programu (głównego i szczegółowych), a także ocena związku między zdefiniowanymi celami a realnymi potrzebami, które mają zostać rozwiązane dzięki interwencji publicznej,
- **Użyteczność** - rozumiana jako ocena stopnia dostosowania działań w ramach Programu do potrzeb odbiorców (czy przedsięwzięcia te odpowiadają realnym potrzebom grup docelowych),

- **Efektywność** - rozumiana jako relacja poniesionych nakładów do uzyskanych efektów (czy Program przynosi pożądane efekty przy zakładanych kosztach, czy koszty te nie mogłyby być niższe, dając porównywalne efekty?),
- **Skuteczność** – rozumiana jako stopień realizacji założonych celów (głównych i szczegółowych),
- **Oddziaływanie/wpływ** – rozumiane jako ocena związku między podejmowanymi działaniami a osiąganiem założonych w Programu celów (w tym oddziaływania dokumentu w szerszym ujęciu, tj. rozwoju lokalnego i jakości życia),
- **Trwałość efektów** – rozumiana jako ocena, w jakim stopniu uzyskane rezultaty będą widoczne w dłuższej perspektywie czasowej (czy jest prawdopodobne ich funkcjonowanie po zakończeniu finansowania, od czego zależy trwałość uzyskanych efektów – czynniki sprzyjające i niesprzyjające trwałości),
- **Spójność zarządzania** – rozumiana jako ocena sposobu zarządzania Programem, w tym struktury organizacyjnej, komunikacji wewnętrznej, sposobu podejmowania decyzji, współpracy między partnerami itp.,
- **Wartość dodana** – rozumiana jako wystąpienie innych niż założone efektów wynikających z realizacji Programu (pozytywnych lub negatywnych).

Ewaluacja może zostać przeprowadzona we własnym zakresie przez ROPS lub zlecona wyspecjalizowanej firmie badawczej. Do jej przeprowadzenia ewaluacji niezbędne będą takie informacje, jak: dane statystyczne, raporty z monitoringu, dane z badań empirycznych.

4.3. Ramy finansowe Programu

Działań zaplanowane w ramach OPRES zostaną sfinansowane:

- ze środków publicznych, w tym:
 - ✓ ze środków Unii Europejskiej (FERS i FEO),
 - ✓ ze środków z budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (szczególnie wojewódzkiego, powiatowego i gminnego),

- ✓ ze środków z funduszy celowych, np. Funduszu Pracy, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
- ze środków niepublicznych – tj. środków prywatnych, przedsiębiorców, szkół wyższych, organizacji pozarządowych, ze środków własnych podmiotów ekonomii społecznej.

Realizacja działań zaplanowanych w ramach OPRES będzie uzależniona od sytuacji budżetowej samorządu województwa, a także dostępności środków ze źródeł zewnętrznych, w tym z Unii Europejskiej. Finansowanie działań w obszarze ekonomii społecznej w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027 odbywać się będzie głównie:

- ze środków programu regionalnego „Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027 (FEO)”:
 - ✓ Numer priorytetu CP4, fundusz: EFS+, cel szczegółowy: „Działania na rzecz poprawy dostępu do zatrudniania”, kwota: 27 950 000 EUR,
 - ✓ Numer priorytetu CP4, fundusz: EFS+, cel szczegółowy: „Wsparcie na rzecz ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych”, kwota: 4 000 000 EUR,
 - ✓ Numer priorytetu CP4, fundusz: EFS+, cel szczegółowy: „Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci”, kwota: 6 000 000 EUR,
 - ✓ Numer priorytetu CP4, fundusz: EFS+, cel szczegółowy: „Działania w celu zwiększenia równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości trwałych i przystępnych cenowo usług”, kwota: 43 712 925 EUR, cel szczegółowy: „Działania na rzecz poprawy świadczenia usług w zakresie opieki rodzinnej i środowiskowej”, kwota: 6 440 000 EUR, cel szczegółowy: „Działania na rzecz poprawy dostępu do opieki długoterminowej (z wyłączeniem infrastruktury)”, kwota: 7 720 000 EUR⁷⁵,
- ze środków programu krajowego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021-2027 (FERS) w ramach Priorytetu IV pn. „Spójność społeczna i zdrowie”

⁷⁵ Zob. więcej Serwisie Regionalnym Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego <https://rpo.opolskie.pl/?p=106> (data dostępu: 12.12.2023 r., godz. 11.20)

(nie ma możliwości określenia budżetu, które będzie przeznaczony na wsparcie rozwoju ES).

Działania zaplanowane w ramach OPRES zostaną sfinansowane z różnych źródeł, których wysokość jest uzależniona od wielu czynników, których nie da się przewidzieć z dużym wyprzedzeniem. Z tego powodu niemożliwe jest precyzyjne określenie dostępnych środków w dłuższej perspektywie czasowej. Oprócz ww. głównych strumieni środków europejskich do potencjalnych źródeł finansowania rozwoju ES można zaliczyć:

- otwarte konkursy na powierzenie lub wsparcie zadań publicznych w ramach konkursów ogłaszanych przez JST (na poziomie województwa, powiatu lub gminy),
- tzw. „małe granty”,
- środki z Funduszu Pracy, pozostające w dyspozycji powiatowych i wojewódzkich urzędów pracy w regionie,
- środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, pozostające w dyspozycji Samorządu Województwa Opolskiego (np. dofinansowanie kosztów tworzenia i działania Zakładów Aktywności Zawodowej),
- środki z budżetu województwa przeznaczone na realizację wojewódzkiego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych (dofinansowane wyposażenia i działalność Centrum Integracji Społecznej przez okres pierwszych trzech miesięcy),
- środki w ramach konkursów w ramach programu regionalnego (FEO 2021-2027) lub krajowego (FERS 2021-2027),
- środki w ramach konkursów realizowanych przez inne instytucje publiczne, np. MRiPS.

JEDNOSTKA SAMORZĄDU
Województwa Opolskiego

Spis ilustracji, tabel i wykresów

Spis ilustracji

Ilustracja 1. Podejście badawcze oparte na zasadzie trzech „w” (s. 9)

Ilustracja 2. System wsparcia ES w województwie opolskim (s. 57)

Ilustracja 3. Mapka województwa opolskiego z podziałem na subregiony (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020) (s. 59)

Ilustracja 4. Mapka województwa opolskiego z podziałem na subregiony (w ramach perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027) (s. 60)

Ilustracja 5. Mechanizm funkcjonowania „Laboratorium nowych rozwiązań” (s. 62)

Spis tabel

Tabela 1. Liczba przedsiębiorstw społecznych z podziałem na województwa według stanu na 18.10.2023 r. (s. 26)

Tabela 2. Przedsiębiorstwa społeczne o statusie nadanym na mocy ustawy o ES według stanu na 18.10.2023 r. (s. 27)

Tabela 3. Lista warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) w województwie opolskim (s. 34)

Tabela 4. Lista zakładów aktywności zawodowej (ZAZ) w województwie opolskim (s. 35)

Tabela 5. Lista centrów integracji społecznej (CIS) w województwie opolskim (s. 36)

Tabela 6. Lista klubów integracji społecznej (KIS) w województwie opolskim (s. 37)

Tabela 7. Liczba kół gospodyń wiejskich w podziale na województwa (s. 39)

Tabela 8. Analiza SWOT (mocne i słabe strony, a także szanse, zagrożenia) (s. 48)

Tabela 9. „Tradycyjne” i „nowe” obszary rozwoju ekonomii społecznej (s. 50)

Tabela 10. Cele, priorytety i planowane działania OPRES (s. 53)

Spis wykresów

Wykres 1. Samoocena sytuacji ekonomicznej podmiotu (s. 40)

Wykres 2. Perspektywa zmiany sytuacji finansowej podmiotu w okresie najbliższego roku (s. 41)

Wykres 3. Ocena możliwości uzyskania wsparcia przez PES/PS w województwie opolskim (s. 42)

Wykres 4. Ocena przepływu informacji na temat możliwości uzyskania pomocy przez PES/PS w województwie opolskim (s. 42)

